

SEQUERE

MARCO NORIS

Organitza i produeix
Institut d'Estudis Ilerdencs

Curador
Anselm Ros

Text
Marco Noris
Celeste Reina

Fotografia
Marco Noris

Fotografia obra
Llorenç Meigosa

Edita
Institut d'Estudis Ilerdencs
Plaça Catedral s/n
973271500
fpiei@diputaciolleida.cat
www.iei.cat

Correcció i traducció al català
Growords

Traducció a l'anglès
Brian Caffrey

Disseny i maquetació
Servei de Publicacions de l'IEI

Impressió
Norprint

Dipòsit legal: **L-548/2023**
ISBN: **978-84-16452-92-7**

© de l'edició, IEI
© dels textos, els autors
© de les fotografies, els autors

La travessa va ser possible també gràcies a la col·laboració de:

Espai de creació Tartera, El Refugi, Terra Enllà, Palau de Miravet, Camping Port Massaluga, Ajuntament de Seròs, Can Peixan, Organyà Park.

Agraïments

Gràcies a Anselm Ros, Jordi Camps i Gemma Ylla-Català del MNAC; Albert Bordonada, Amelia Mañà, Maite Hernández (Terra Enllà); Joana Cervià i Josep Rubio, William Truini, Roberto Noris, Diego González Gómez; Antònia Ripoll, Julieta Idiarte i Georgina Bosch d'ESARDI (Amposta); Lidia Sarrió, Víctor Montforte i Toni Coello de la Fundació Pere Mata T.E. i tota la comunitat tosquellana d'Amposta; Emigdi Subirats i l'IES Dertosa (Tortosa), Carmeta (Aldover), Juan José Jaén Bellot i Marta Serra Llorens (Antiga Estació de Benifallet), Ana (Cova de les Meravelles), Aurelio Monge (Palau de Miravet), Jose (Benissanet), Julio César Guillén (Móra d'Ebro), Josep i Maria Jesús (Ascó), Alex Estela (Flix); Dolors, Adrián, Àngel, Ivan, Lorena, Alberto i tota la família del camping Port Massaluga; Aitor García Solé (Museo Batalla del Ebro, Fayón), Manuel Pitarch (Fayón), Oksana i família (Hostal Roca, Fayón), José Antonio (Hotel Zaytun, Mequinensa); Jose, Beatriz i "las Pepitas de oro" (Granja d'Escarp), Gerard Plaza (Seròs), Pilar Marsellés (Torres de Segre), Jordi Siscart (Can Peixan, Alcarràs); Lluís García "Paganini" (Lleida), Ramón Mercader (Grenyana), Jordi Verdú, Antònia Solsona i Jaume Gené (Vilanova de la Barca), Enric Serra Sans (Gerb), Jose (Ponts), Carlos (Gastrobar Solés, Tiurana), Jaume i Marc (a la Bassella, de camí cap a Oliana), Damià i Elena (Refugi Cortiuda), Sergi i Agnès (Organyà Park), Reyes Díez (Organyà), Albert (Cal Font, El Pla de Sant Tirs); Alicia Santamaria, Lurdes Casanova Ubach i el Taller Tartera (la Seu d'Urgell), El Refugi (la Seu d'Urgell), Pau Chica (la Seu d'Urgell), Albert Gubia, Jan i Mireia Castanyer; Tono Carbajo, Marta Trepal, Andrea Leria, Rubèn Jordan, Yuki, Franck (Le Crapahuteur, Sallagosa), Glòria Jove, Ramon Pedret Ventura, Nora Ancarola, Amanda Cuesta, Carlos Puyol, Julieta Dentone, Teresa Ibars, Ernesto Vetere, Agustina Sterrantino, Marisín Espanya, Montse Querol i a tota la comunitat que ens ha acompanyat.

Un agraïment especial a Celeste Reyna, pel seu suport i horitzó.

Imatge coberta
disseny d'*Ouroboros* basat en una il·lustració d'un manuscrit medieval de 1478 (font: Wikimedia)

SEQUERE

MARCO NORIS

del 26 de maig al 16 de juliol de 2023

A Fiumencella

LA GÒTICA

Diputació de Lleida
La força dels municipis

Sequere (L'Entrega, acte II)¹

«*Todos somos arroyos de una sola agua*» (R. Zurita)²

Sequere³ és un projecte artístic sobre el temps i la memòria, que comença amb un acte simbòlic: recollir aigua a la desembocadura de l'Ebre i caminar riu amunt per retornar-la a la font del riu Segre, principal afluent de l'Ebre. La mirada del protagonista d'aquest gest –l'artista– i el seu cos travessant l'espai i el temps són els instruments per activar una lectura dels fenòmens de construcció identitària del territori; les vivències al llarg del recorregut i de l'espai travessat, amb la seva geografia, els topònims, les ciutats i les muntanyes, es converteixen en el disparador d'una recerca poètica sobre la memòria històrica, les relacions humanes i el territori.

La paradoxa generada per l'entrega de la memòria del que va ser –l'aigua de la desembocadura– a l'origen de tot el que serà –la font– activa així una reflexió sobre la història, sobre el que és cíclic, la repetició i el canvi. Aquelles aigües que no cessen de fluir i que el riu entrega en desembocar porten en el seu moviment la memòria del viatge, dels afluents i de les terres travessades, d'allò que ha sigut i continuarà sent. L'aigua entregada per mans de l'artista en un atuell produït per a l'acte és un missatge que condensa l'experiència del caminant i la memòria del riu, que amb el cicle etern de les seves aigües representa l'irreversible transcórrer de la història que, en un sentit benjaminià, és també ruïna i oblit.

El riu, així com la muntanya, no és només un lloc geogràfic, sinó un lloc conceptual que en la història de la humanitat ha estat usat com a vehicle de desenvolupament filosòfic i espiritual. La simbologia del riu és ambivalent perquè correspon a la força creadora de la naturalesa i del temps. Es refereix a la fertilitat i al progressiu reg de la terra, el seu corrent és el de la vida i el de la mort. El riu flueix, flueix en el temps i en l'espai. El cabal és lineal, i cíclic el seu constant brollar i desembocar, com ho seria el cicle de les vides o la idea de temps en les primeres civilitzacions i en la cultura oriental.

Encara que la vida humana sembla que transcorre linealment com el fluir de l'aigua o el caminar de la travessa, en realitat, passat, present i futur hi coexisteixen. El riu, que en la doctrina heraclitiana és símbol de canvi, serà el lloc per escenificar el cicle etern de les coses, l'etern retorn, la repetició infinita de la impermanència.

Marco Noris i Celeste Reyna van dur a terme el recorregut Sequere entre el 7 de juny i el 20 de juliol del 2022, caminant 750 km en 44 dies, travessant 5 províncies, 9 comarques, 3 comunitats i 2 nacions.

¹ «L'Entrega» és un projecte concebut com un conjunt d'accions –actes– en què caminar és el motor principal. El títol del projecte remet al doble sentit de la paraula, donar i donar-se, una ambivalència comuna en la pràctica artística i en el fet de caminar. El primer acte de «L'Entrega» es va dur a terme el 2018.

² Zurita a la pel·lícula de Patricio Guzmán *El botón de nácar* (2015).

³ *Sequere* (en llatí, seguir, fluir; pron. *secuere*) és un dels antics topònims del riu Segre, així com els termes preromans *Seikw* i *Sikor*.

Sequere, una corporeïtzació de la memòria

Per Celeste Reyna

L'aigua de la desembocadura ingressa al càntir uròbor¹ envoltat de pescadors que beneeixen l'acte i la travessa que empenirà riu amunt per retornar a la font impregnada de l'esdevenir del territori / El cicle comença de nou fins al seu origen, el Segre / Els primers passos es transformen en 30 km / Dos caminants solquen un antic camí de sirga instal·lant-hi un nou recorregut / El cos del temps va prenent la consistència del curs invers del riu / Els passos pensen la vehemència del sol / Un cavall apareix a la frontera del camí de sirga i la ciutat / El cavall ens observa: som els humans els que carreguem el pes dels somnis / A Amposta l'hospitalitat d'una comunitat espera l'arribada de l'atuell i s'unirà al caminar corporeïtzant la seva empremta / És la primera caminada del projecte Sequere / Les primeres empremtes impregnades a l'aigua.

“Quan passegem pel món, el que compta no és el cap sinó els peus”.²

Amb l'escolta als peus i la mirada a les arrels, un artista i una psicoanalista comencen una travessa que caminarà per territoris on la memòria, la història i el temps es transitaran a peu. Els dos van vorejant i brodant el riu, embastant les esquerdes, allò foradat de la memòria. Amb altres cossos –aquells que s'uneixen a la travessa– van constituint un altre mapa del territori fent existir altres recorreguts que el progrés, els efectes del canvi climàtic i les ferides de la guerra, encara obertes, han desterrat. Llegeixen el territori amb els peus, des de la performativitat de l'experiència, en un anar desfent els camins del cap i entrant en la dimensió d'un altre trajecte, aquell on els esdeveniments prenen una altra corporeïtat i la sensorialitat impacta sobre els sentits alguna vegada perduts, que fan aflorar el record. Restes d'allò que s'ha vist i escoltat esdevenen matèria primera de la travessa. Amb Sequere, paraules que estaven adormides es desperten de nou. Paraules trobades van contornejant històries de riberes rivals i van configurant, gota a gota, fragments de la història del territori: el progrés, l'arribada del tren, les migracions, el comiat del tren, la llum elèctrica, els talls d'aigua, la llei de l'oblit, els pobles submergits, l'emergència climàtica, els malestars de la terra i el futur d'una il·lusió amb una memòria democràtica.

Fil a fil³ comença a ser remuntat l'Ebre cap al Segre / Es contornegen les riberes / Vorejant el riu sonen històries vanes / Esbossos d'altres rutes / Camins oblidats / Paraules que necessitaven un contorn per deixar de ser estanques / El cos esdevé instrument / La memòria es va corporeïtzant.

Travessar un gest a peu té certa consistència, una «corpositat» onírica que permet, com si es tractés d'un joc, deixar que la pròpia veu parli a l'aigua i doni sortida a un nou esdevenidor. Contribuir a esquerdar el silenci, aquell que fou marcat per un pacte –el de l'Oblit– i que avui encara segueix sotmetent la paraula al desterrament, permet que es vagi filant (fil a fil) el que va quedar sense ser dit. En cada trobada singular del camí, de la comunitat que va acompanyar i acompanya aquest gest, les paraules van anar incorporant-se al càntir-uròbor creat per l'artista per contenir aquest fluir de l'etern retorn, que no cessa de repetir-se, que no deixa d'existir i insistir idèntic a si mateix i sempre diferent i que troba una petita modificació quan és caminat.

¹ Uròbor (del grec ourà, 'cua' i bóros, 'que menja')

² Paraules de Francesc Tosquelles des d'un caminar la terra travessada per l'exili (F. Tosquelles: "Tosquelles. Como una máquina de coser en un campo de trigo". Pàg. 80. Coedició CCCB, Museu Nacional Centre d'Art Reina Sofia i Arcadia. Any 2022)

³ (N. de la T.) A l'original en castellà, l'autora utilitza els mots «hebra» i «enhebrar», fent un joc sonor amb «Ebro».

Retornem l'aigua a la font, però a condició de tornar-la amb una petita diferència: impregnada de memòria.

Noris recull aigua del riu en cada segment de dia per pintar; l'endemà la retorna a aquell mateix riu que ja no és el mateix i n'agafa un altre trosset que pertany a una altra territorialitat del camí però al mateix riu. Amb cada fragment d'aigua traça una pista, en cada aquarel·la instal·la una petjada, el territori es va cobrint de reminiscències que van inscrivint memòria.

El projecte es va poblant de petjades i registres en una pulsació constant entre el record i l'oblit. Es proposa al territori caminar com a acte de reparació per anar sargint aquell forat del trauma que s'actualitza amb el retorn constant i la insistència d'allò que és real.

El trajecte de l'aigua que ha desembocat i torna a la font s'impregna de les veus i de la memòria del territori recollides en quaranta-quatre dies de camí. Paraules que s'adhereixen a l'acte simbòlic són dites per tenir un altre destí; paraules que es resguarden en un espai del dir anomenat Sequere esdevenen part de la memòria de l'aigua i desfan l'estrangeritat que provoca l'oblit amb una nova inscripció. Com si aquest petit acte anomenat Sequere fos, entre altres coses, aquest despertar de l'adormiment de l'oblit, en un esdeveniment performàtic que transcendeix l'artista i el camí i desdibuixa les formes per generar preguntes sobre el temps, la història, la memòria i l'esdevenir "en emergència".⁴

Aturar el transcórrer del temps, provocar una suspensió, fer un camí invers perquè cada pas desterrí l'oblit. Saltar fora de la dimensió temporal per reescriure –i potser inscriure– una altra empremta. Travessar els camins exiliats sense veu i començar a cosir-los en un text que camina amb el projecte.

Com es basteix el text del cos Sequere, teixit de múltiples dimensions? L'escriptura del territori es va constituint empremta del llenguatge; la lletra, corporeïtzant en paraula, i fil a fil el text es va fent mapa.

L'artista s'avança al psicoanalista, «va per davant», diu J. Lacan. En aquest projecte artístic, que s'arrela en la terra ferida per reparar-la, els passos de l'artista i la psicoanàlisi s'entrellacen en una escriptura que intenta suturar la memòria ferida i aposta per un esdevenir apedaçat.

El gest Sequere és un projecte que instal·la memòria des d'un acte simbòlic i col·lectiu. Diversos fils s'uneixen en un teixit d'històries recollides en el trajecte. Es constitueixen nous mapes en una inscripció nova. Al final del recorregut, alguna cosa queda registrada com a empremta primera que ja no es podrà esborrar i des de la qual s'enfilaran altres representacions per constituir record, i lliscaran per altres cursos però des del riu de la col·lectivitat que sonarà en una altra llengua, la de la memòria.

*Tornar a passar per l'origen, per la font
part d'aquest acte resideix en això
un petit acte de lligam col·lectiu nou
que permeti un nou esdevenir...*

En aquest NOU DIR resideix la seva inscripció. Cada cop que es recordi aquest trajecte, cada cop que s'escrigui sobre aquest projecte, l'embastada de Sequere seguirà fluïnt i tornarà a néixer en la ploma de cada au escriptora i afluïnt escriptor.

Potser aquest petit gest artístic ens farà saltar del trajecte de l'amnèsia i ens tornarà a la creació d'un nou text col·lectiu per fer existir i consistir les paraules que eren fora del camí, per fer-les pròpies i donar-los un nou curs.

4 El canvi climàtic es va anar fent evident durant la travessa: va obligar a canviar rumbos, a desistir de trajectes, a sentir restes i bombes que donaven notícia sobre la història enterrada i l'actualitat en emergència.

Empremtes de la memòria / Empremtes mnèmiques que van registrar passos / Passos que van tornar a caminar recorreguts abandonats / Passos que van tornar a ser caminats per altres peus que, pensant, es van endinsar en l'oblit per despertar-lo.

Ja a la font, en l'origen que és començament i fi del recorregut, llencem l'aigua que, modificada per tot el territori travessat, espera un naixement nou.

Celeste Reyna (1977, Córdoba, Argentina) és psicoanalista i docent. Treballa en l'àmbit públic i privat des de fa vint anys. El seu interès i treball està centrat en projectes col·lectius relacionats amb l'accés a la psicoanàlisi per a tothom i la creació de dispositius on l'escolta, la paraula i les eines artístiques promouen l'elaboració del malestar. Durant els darrers anys, a partir de la necessitat de recórrer a pràctiques comunitàries subjectivants, ha treballat i treballa en diferents projectes artístics en què entrellaça art i psicoanàlisi.

I - 10-6-11

Cominciò una nebbia che
non era un piovoso di bene
Un piovoso caldo di
puro, con commo a
tutte le parti
A fare anni
A meno che non a
incontenibile come ad
frangere del piovoso sulla
colata di del silenzio

Il sole piano come un
dell'acqua sopra del sole
con il piovoso, restano
piovoso piovoso con
l'acqua piovoso che
l'acqua piovoso
Come all'acqua del
piovoso, restano piovoso
A meno che non a
incontenibile come ad
frangere del piovoso sulla
colata di del silenzio

II - 11-6-11

Il piovoso in allungo
appena il sole piovoso
della piovoso, restano
piovoso piovoso con
l'acqua piovoso che
l'acqua piovoso
Come all'acqua del
piovoso, restano piovoso
A meno che non a
incontenibile come ad
frangere del piovoso sulla
colata di del silenzio

III - 12-6-11

Il piovoso in allungo
appena il sole piovoso
della piovoso, restano
piovoso piovoso con
l'acqua piovoso che
l'acqua piovoso
Come all'acqua del
piovoso, restano piovoso
A meno che non a
incontenibile come ad
frangere del piovoso sulla
colata di del silenzio

L'ECO DEL PRIMO SPARO RIMBOMBA TUTT'ORA IN QUESTE TORMENTATE TERRE.

Il piovoso in allungo
appena il sole piovoso
della piovoso, restano
piovoso piovoso con
l'acqua piovoso che
l'acqua piovoso
Come all'acqua del
piovoso, restano piovoso
A meno che non a
incontenibile come ad
frangere del piovoso sulla
colata di del silenzio

IL CALENDARIO
LENGO DEL TEMPO

Il piovoso in allungo
appena il sole piovoso
della piovoso, restano
piovoso piovoso con
l'acqua piovoso che
l'acqua piovoso
Come all'acqua del
piovoso, restano piovoso
A meno che non a
incontenibile come ad
frangere del piovoso sulla
colata di del silenzio

Il piovoso in allungo
appena il sole piovoso
della piovoso, restano
piovoso piovoso con
l'acqua piovoso che
l'acqua piovoso
Come all'acqua del
piovoso, restano piovoso
A meno che non a
incontenibile come ad
frangere del piovoso sulla
colata di del silenzio

Il piovoso in allungo
appena il sole piovoso
della piovoso, restano
piovoso piovoso con
l'acqua piovoso che
l'acqua piovoso
Come all'acqua del
piovoso, restano piovoso
A meno che non a
incontenibile come ad
frangere del piovoso sulla
colata di del silenzio

Il piovoso in allungo
appena il sole piovoso
della piovoso, restano
piovoso piovoso con
l'acqua piovoso che
l'acqua piovoso
Come all'acqua del
piovoso, restano piovoso
A meno che non a
incontenibile come ad
frangere del piovoso sulla
colata di del silenzio

Il piovoso in allungo
appena il sole piovoso
della piovoso, restano
piovoso piovoso con
l'acqua piovoso che
l'acqua piovoso
Come all'acqua del
piovoso, restano piovoso
A meno che non a
incontenibile come ad
frangere del piovoso sulla
colata di del silenzio

Il piovoso in allungo
appena il sole piovoso
della piovoso, restano
piovoso piovoso con
l'acqua piovoso che
l'acqua piovoso
Come all'acqua del
piovoso, restano piovoso
A meno che non a
incontenibile come ad
frangere del piovoso sulla
colata di del silenzio

Il piovoso in allungo
appena il sole piovoso
della piovoso, restano
piovoso piovoso con
l'acqua piovoso che
l'acqua piovoso
Come all'acqua del
piovoso, restano piovoso
A meno che non a
incontenibile come ad
frangere del piovoso sulla
colata di del silenzio

Il piovoso in allungo
appena il sole piovoso
della piovoso, restano
piovoso piovoso con
l'acqua piovoso che
l'acqua piovoso
Come all'acqua del
piovoso, restano piovoso
A meno che non a
incontenibile come ad
frangere del piovoso sulla
colata di del silenzio

Il piovoso in allungo
appena il sole piovoso
della piovoso, restano
piovoso piovoso con
l'acqua piovoso che
l'acqua piovoso
Come all'acqua del
piovoso, restano piovoso
A meno che non a
incontenibile come ad
frangere del piovoso sulla
colata di del silenzio

Il piovoso in allungo
appena il sole piovoso
della piovoso, restano
piovoso piovoso con
l'acqua piovoso che
l'acqua piovoso
Come all'acqua del
piovoso, restano piovoso
A meno che non a
incontenibile come ad
frangere del piovoso sulla
colata di del silenzio

Il piovoso in allungo
appena il sole piovoso
della piovoso, restano
piovoso piovoso con
l'acqua piovoso che
l'acqua piovoso
Come all'acqua del
piovoso, restano piovoso
A meno che non a
incontenibile come ad
frangere del piovoso sulla
colata di del silenzio

Sequere

És 6 de juny. Sortim de Barcelona empesos per una allau de temps i viatgem cap a Amposta amb autobús. Més enllà de la finestreta, la realitat és una imatge llunyana. És el dia zero, som al començament del nostre camí cap a l'origen. Ja s'ha complert tot i tot està per complir-se.

*Ciò che ci separa dall'inconcepibile
è la coscienza stessa d'essere
sempre a un passo dall'inconcepibile.*

*El que ens separa de l'inconcebible
és la consciència mateixa de ser sempre
a un pas de l'inconcebible.*

A la nit hem tardat a adormir-nos, esperant el següent tret⁴ que trenqués el silenci. La nit onejava als arrossars, el vent parlava llengües familiars i incomprensibles. Han disparat tota la nit, onejava el son sense lluna.

*Onejava negre
la sang de totes les nits
oblidades, dividides
amagades a les parpelles
dels supervivents.*

«A Espanya hi ha un riu que és diferent a tot a la resta. És el riu Ebre. És l'únic gran riu que discorre en sentit contrari a tots els altres. És el que desemboca al Mediterrani».⁵

L'home segueix caminant, duu una motxilla que pesa. Va sortir a caminar quan ja s'havia acabat tot. Ja no quedava res, tot estava buit. Laigua del riu fluïa quieta, tan quieta que semblava un llac. Era a l'estuari quan el temps ja s'havia perdut en l'univers. Observava aquest gran riu abraçant-se al mar, tan quiet, tan satisfet. La vida d'un riu és la d'un ésser vivent. Neix rierols de muntanya, pur i cristal·lí, creix enèrgic i tumultuós, fresc, ràpid i exuberant. Arriba plàcid al final, aparentment immòbil, ample i curull de la resta de rius. Quiet com el son d'un ancià gegant.

⁴ Al delta de l'Ebre, per foragitar els ocells dels arrossars, es fan servir diversos artefactes acústics: coets, perdigons, bengales, canons.

⁵ Canals Guiler, R. (1971). *En balsa por el Ebro. 30 días de navegación*. Centre Excursionista de Catalunya.

(7 de juny. Delta de l'Ebre → Amposta)

*... el nostre aproximar-nos
conscient a les aigües del riu.*

Hem recollit l'aigua del Delta al matí, no gaire lluny del mirador del Zigurat. Som al darrer tram de l'Ebre abans que s'obri a lo Garxao Gran i la seva aigua dolça es barregi amb l'aigua salabrosa del Mediterrani.

El primer dia de camí ha estat pla i llarg, el més llarg de tots. La calor era tal que l'aigua dels arrossars es clivellava sota el sol i les arrugues donaven voltes sobre si mateixes fins a crear paisatges imaginaris. Eren paisatges inundats, interromputs per subtils tires de terra. Els cossos patien sota el pes de les motxilles. Semblaven sarcòfags de temps, es mesuraven en dècades i aquelles semblava que portessin tota la postguerra.

*Els passos pesen,
la gravetat (ens) esclafa a terra
com ombres.*

(8 de juny. Amposta → Tortosa)

El segon dia ha començat amb l'empenta i l'entusiasme que provoca el que és comunitari: una caminada col·lectiva organitzada per la psicoanalista Celeste Reyna, un «recorregut tosquellà» amb amics i amigues, usuaris i usuàries, treballadors i treballadores de la Fundació Pere Mata T. E. i de l'escola d'art ESARDI, que ha partit d'Amposta i ha seguit cap a Tortosa al llarg del canal esquerre de l'Ebre.

Els recorreguts tosquellans⁶ inclosos en el projecte *Sequere* donen continuïtat al treball col·lectiu/institucional realitzat durant l'any 2021 dins del projecte «Puc entrar la meua veu aquí?», que localitzava les «correspondències tosquellanes» com una manera d'obrir el que havia quedat confinat per la pandèmia, especialment la paraula.

En aquest recorregut, la proposta és corporeïtzar el vincle construït i obrir altres rutes on els nostres peus es facin *lectors del territori* i *vehicles de pensament*. El projecte *Sequere* de Marco Noris és una invitació a travessar el temps, caminar la memòria i obrir trajectes que desitgen recuperar el record de tot allò que va ser oblidat i esborrat del mapa.

Humanitzar la *bogeria*, recuperar el que insisteix en l'oblit, tornar a col·locar Tosquelles al mapa, implica un treball de recuperació i de treball col·lectiu.

Aquest passatge, que segueix el fluir del Segre riu amunt, és una invitació, una proposta que esdevé esdeveniment del camí i que convida a la recerca, la curació i la transformació comunitària.

Celeste Reyna, psicoanalista en complicitat col·lectiva amb Marco Noris (artista visual), Nora Ancarola (artista visual), Víctor Montforte, Lúdia Sarrió, Toni Coello (Fundació Pere Mata T. E.), Julieta Idiarte i Antonia Ripoll (ESARDI Amposta).

6. *Recorreguts tosquellans* és una deriva del treball comunitari realitzat amb la Fundació Pere Mata T.E., ESARDI i Centre d'Art Lopati dins del projecte de Nora Ancarola *Abans el llenguatge*, durant un any de treball col·lectiu que continua la seva trajectòria enllaçant la creació, l'art, la psicoanàlisi i la salut mental. La seva continuïtat insisteix en/í per la necessitat de sanejar tot lloc institutit.

Carta enviada per Celeste Reyna per a convidar la comunitat creativa d'Amposta a unir-se al recorregut *Sequere*.

(9 de juny. Tortosa → Antiga Estació de Benifallet)

Al davant del refugi antiaeri n. 4 de Tortosa, un jove de 4t de l'IES Dertosa llegia en veu alta Hemingway: «Un vell amb ulleres de muntura d'acer i roba molt ampla estava assegut al costat de la carretera. Hi havia un pont de pontons que creuava el riu pel qual travessaven carros, camions, homes, dones i nens. Els carros, tirats per mules, anaven pujant agitats per la riba escarpada des del pont amb els soldats que ajudaven a empènyer els radis de les rodes. Els camions van anar a terra i marxaven fora de tot, mentre que els camperols avançaven amb la pols fins al turmell. Però l'home vell va quedar-se assegut allí sense moure's. Estava massa cansat per anar més lluny.»

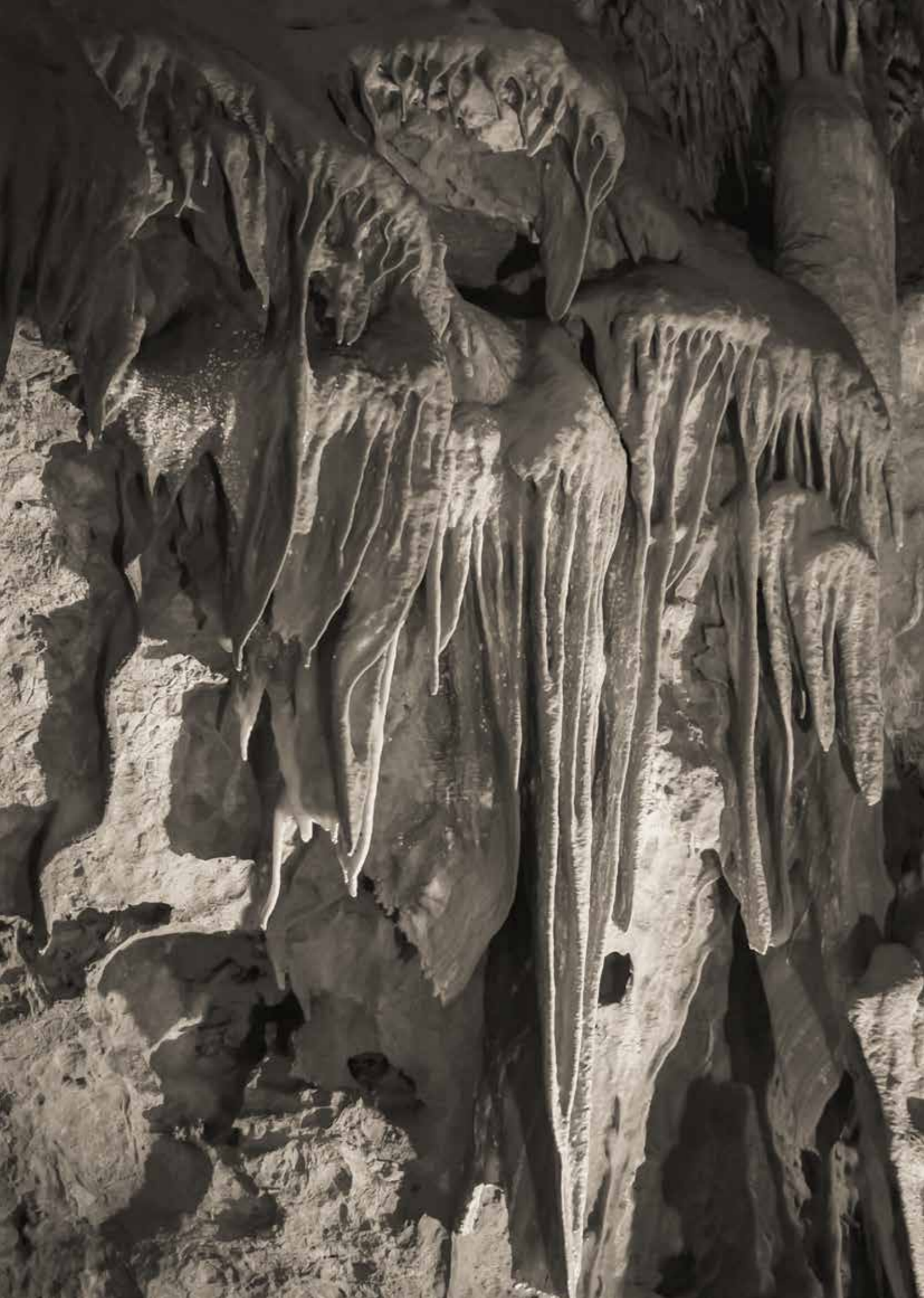
*En sortir de Tortosa hem après
com, amb només una rotunda,
pots transformar el camp en perifèria.*

El dia corria cap al nord farcit de trobades cosides entre si per la Via Verda. La Carmeta, originària d'Aldover, amb les mans carregades d'albercocs ens parla del Sarmentero, el petit tren desmanegat de dos vagons que travessava terres sembrades de vinya. El tren funcionava amb carbó i pujava i baixava un parell de vegades al dia, a la tarda i al matí. Des que la via s'ha transformat en un recorregut per a ciclistes i caminants, la Carmeta no s'ha endinsat als túnels, «em fan basarda».

*Ogni tunnel una soglia, un'uscita ad una realt  differente. Sapevamo
dove entravamo, ignoravamo in che epoca saremmo usciti. Il tempo si
apriva come una fisarmonica.*

*Cada t nel  s un llindar, una sortida a una realitat diferent. Sabiem per
on entr vem, no sabiem quan en sortiriem. El temps es va obrir com un
acordio.*

(10 de juny. Antiga Estació de Benifallet)

Descansem a l'antiga estació de Benifallet, ara convertida en una estructura per al turisme rural. El Juanjo, que s'encarrega de l'antiga estació juntament amb la Marta, ens parla de la batalla de l'Ebre i de la seva infància per les serres.

Veí de Gandesa, de jovenet el Juanjo acostumava a anar d'excursió per la serra de Cavalls o la serra de Pàndols, on hi ha el Monument a la Pau, a la cota 705 –a prop de l'ermita de Santa Maria Magdalena–. Allà al monument jugaven a fer la guerra («batalletes») agafant les pinyes dels arbres i llençant-les com si fossin granades. S'hi trobaven restes de cossos, ossos... «Jugaven a la batalla de l'Ebre?», pregunta la Celeste. «Sí, sí, jugàvem a fer batalletes», riu el Juanjo. «Jugàvem a la batalla de l'Ebre. Amb un bastó feies un rifle i les granades eren les pinyes dels arbres. Un dia, agafant una pinya, va resultar que era una granada de veritat. Se la va quedar un amic que les col·leccionava. Hi havia granades per tot arreu, però les perilloses són les Breda⁷, que tenen una espoleta d'impacte; la majoria de granades de mà tenen una metxa i no s'activen fins que estires l'anell.»

*toronyes, mandarines, alhucos, ganotes,
nectarines, persequians, ametlles, cineres,
bacones... la terra és dramàtica però generosa.*

Mentre caminàvem, el territori s'obria com un llibre. Caminàvem traçant segments entre un punt i l'altre, observant la història desplegar-se davant nostre.

A la cova de les Meravelles, observem la lenta cristallització del temps i de l'aigua, com potser ho van fer durant anys les vuit famílies que hi van viure amagant-se de la guerra⁸.

⁷ La Breda M35 és una granada de fabricació italiana que feien servir els legionaris transalpins del bàndol franquista durant la Guerra Civil. Successivament, va ser adoptada pel Regio Esercito italià com a granada estàndard durant la Segona Guerra Mundial.

⁸ La cova de les Meravelles va ser descoberta el 1968 pel grup d'espeleòlegs del barri de Gràcia de Barcelona. La cova principal sempre ha estat habitada, com a mínim des del neolític. Quan va començar la batalla de l'Ebre, vuit famílies de Benifallet es van refugiar a la cova i s'hi van quedar fins al final de la guerra, cap al 1940.

(11 de juny)

Iniziammo a camminare portando con noi l'umanità tutta. E con lei, il fluire del tempo, la danza dell'alga e del pesce, il paradiso cantato dall'uccello, il richiamo arcaico del bosco, la dolcezza dell'arancia, l'infanzia nel corpo anziano di Carmeta, il cavallo bigio, il sorriso di Celeste, il morso subdolo della mosca nera, la luce riflessa nei campi di riso... la vita intera dando forma all'esistenza.

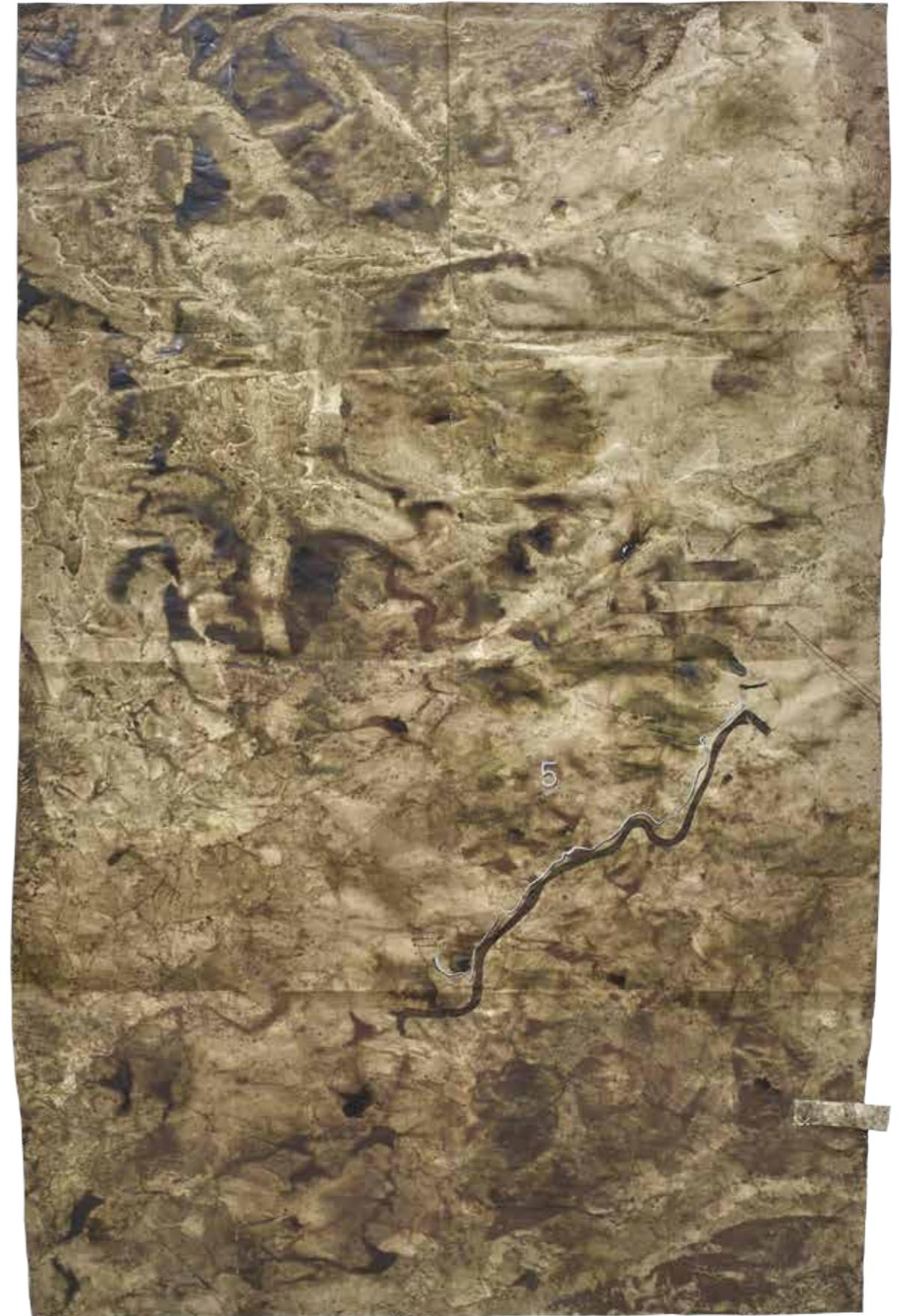
Gli zaini pesavano come fossero carichi dell'acqua stessa del fiume, che con il tempo sembrava evaporare sotto il sole impietoso che accompagnava i nostri passi. Eravamo all'inizio del cammino e ancora i nostri corpi non si erano abituati al calore e al peso. Durante i primi giorni nelle terre dell'Ebro lo sforzo non si misurò in dislivello ma in temperatura. Uno sforzo che pesava 35 gradi e uno zaino che sembrava pesare quegli stessi gradi in chili.

Il pomeriggio si allungava verso sera. Il passo era lento, appesantito dalle lunghe ore di cammino sotto il sole. Il comodo sentiero correva verso la collina; poi una radura, un frutteto e tutt'intorno boschi agitati dal canto degli uccelli. La luce era quella calda del pomeriggio inoltrato. Quel campo che si affacciava al silenzioso fiume aveva l'aspetto di un palcoscenico. Attorno, la scenografia ignara del teatro della morte. Che aspetto avrà la morte nel mezzo di tanta bellezza? L'ultimo sguardo verso il fiume, quieto. L'incessante canto degli uccelli, ammutolito dal primo sparo.

Comencem a caminar i duem tota la humanitat amb nosaltres. I, amb aquesta, el fluir del temps, la dansa de les algues i els peixos, el paradís cantat per l'ocell, la dolçor de la taronja, el cant arcaic del bosc, la infància en el cos ancià de la Carmeta, el cavall gris, el somriure de la Celeste, la picada furtiva de la mosca negra, la llum reflectida als arrossars... tota la vida donant forma a l'existència.

Les motxilles pesaven com si fossin plenes de la mateixa aigua del riu, que amb el temps semblava que s'evaporava sota el sol implacable que acompanyava els nostres passos. Érem al començament de la caminada i els cossos encara no s'havien adaptat a la calor i al pes. Durant els primers dies en terres de l'Ebre, l'esforç no es va mesurar en altitud sinó en temperatura. Un esforç que pesava 35 graus i una motxilla que semblava que pesés aquells mateixos graus en quilos.

La tarda s'allargava fins a la nit. El pas era lent, llastat per les llargues hores de camí sota el sol. El sender, còmode, enfilava el turó; després una clariana, un hort i, al voltant, boscos agitats pel cant dels ocells. La llum era la càlida llum de plena tarda. Aquell camp que s'inclinava cap al riu silenciós semblava un escenari. Al voltant, l'escenografia ignara del teatre de la mort. Com deu ser la mort enmig de tanta bellesa? La darrera mirada cap al riu, tranquil. El cant incessant dels ocells, silenciàt pel primer tret.

(12 de juny. Miravet)

Al Palau de Miravet, observava la foto de les tropes solcant l'Ebre davant del poble i de nou em preguntava quin lloc habita la bellesa en el teatre de la mort.

«Per poder franquejar les aigües ebrenques i iniciar l'ofensiva contra les tropes franquistes assentades al sud de l'Ebre, l'exèrcit de la República havia reunit prop de 200 embarcacions a la riba del riu. Ara bé, en una de les instantànies més conegudes de la batalla —captada just davant del nucli de Miravet—, els soldats hi apareixen creuant el riu a peu.

«Es tracta d'una fotografia del V Cos d'Exèrcit dirigit per Enrique Lister, que va travessar el riu la mitjanit del 25 de juliol del 1938. Ara bé, la imatge que se'n conserva està presa en plena llum del dia. Què falla, doncs?

«Els estudis demostren que la foto es va prendre des de la riba del riu oposada, que ja havia estat ocupada. I és que el Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya havia ordenat de simular aquella acció el migdia del dia següent, per tal de disposar d'una imatge de prou qualitat perquè la premsa internacional es fes ressò de l'acció militar.»⁹

*En el teatre
de la mort
aquelles ombres
eixordadores.*

⁹ Gracià, Oriol. «Com es va fer la fotografia del pas de l'Ebre del 25 de juliol del 1938?». A: *Sàpiens* [en línia]. <https://www.sapiens.cat/preguntes-i-respostes/com-es-va-fer-la-fotografia-del-pas-de-l-ebre-del-25-de-juliol-del-1938_200633_102.html> [Consulta: 19 de febrer del 2023].

El pont vell de Móra d'Ebre,
destruït per les forces republicanes
durant la retirada, entre
el 3 i el 4 d'abril del 1938.

(13 de juny. Móra d'Ebre i la Terra Alta)

Avui hem caminat pels espais de la memòria. Ens hi ha acompanyat la Maite Hernández de Terra Enllà, que ens ha guiat per Móra d'Ebre, Corbera d'Ebre i el Memorial de Camposines.

Cap indicació, cap senyal ni cartell que indiqui com s'arriba en cotxe fins al memorial. És un lloc amagat. És un lloc que fa mal, incòmode; com tota aquesta terra de frontera, arrasada per la guerra i abandonada a si mateixa.

Qui vol recordar?

Què volem recordar?

Ningú sembla voler recordar una lluita entre germans.

(14 de juny. Móra d'Ebre → Vinebre)

*mirare, verbo di guerra
che in spagnolo è guardare.*

Spari isolati forano la notte. Pazzi dagli occhi insanguinati sparano al cielo mirando alle stelle. Gli eredi degli eredi dei pochi superstiti vagano fuori di senno con lo sguardo perso nel vuoto. L'eco del primo sparo rimbomba tuttora in queste tormentate terre.

Trets aïllats perforen la nit. Bojos d'ulls ensangonats disparen al cel apuntant a les estrelles. Els hereus dels hereus dels pocs supervivents vaguen fora de si, mirant al buit. El ressò del primer tret encara ressona per aquestes turmentades terres.

Què fa aquest italià ros, caminant entre tants fantasmes per les terres de l'Ebre?

—Què dius d'aquesta terra?

—És bona, jo no la canviaria

—Ens sembla fantàstic, hi ha molta gent que canviaria la pròpia terra per un'altra...

—Oh no, jo no

—I la central nuclear?

—A la central nuclear ja ens hem acostumats. Quan va arribar érem anti, érem anti-central però... a vere, el nostre fill hi treballa...

—Però ha portat alguna cosa al poble?

—En un principi sí, ara és tot lo contrari. Quan va començar, al poble no havia cap casa buida i molta gent i molt jovent. Hi ha hagut persones que cobraven 5.000 o 6.000 euros al mes per treballar a la central. De gallecs en van vindre molts a treballar, d'Extremadura... de tot arreu. Estes persones quan s'han jubilat han marxat, pues ara hi ha pisos així de buits. De lo jovent, tothom ha estudiat, com la nostra filla i en lloc de quedar-se a Ascó... Bueno, que a Ascó tampoc tenia feina de lo seu!

—Els joves...

—No hi ha joves a Ascó, molt pocs. Només et diré queenguany, jo no sé si sou creients o no sou creients, però de comunió només ha sigut una nena. Cosa que quan els meus fills van fer la comunió eren 40 i pico, ja t'ho he dit tot.

(15 de juny. Vinebre → Càmping Riba-roja)

La Rosa no recorda res, només els seus genolls sangonants i la por cega. Aquella baixada atropellada, els gemecs, l'alè tallat i la realitat com escombrada pel so de les sirenes. L'estació és a 500 infinits metres del refugi número u.¹⁰

43°. Ens hem banyat a la presa de Flix, mentre esperàvem que la temperatura baixés uns graus. L'aire amb prou feines alleugeriria aquesta calor que d'aquí a pocs anys no serà tan anòmala. Què suposarà viure en un món desertificat?

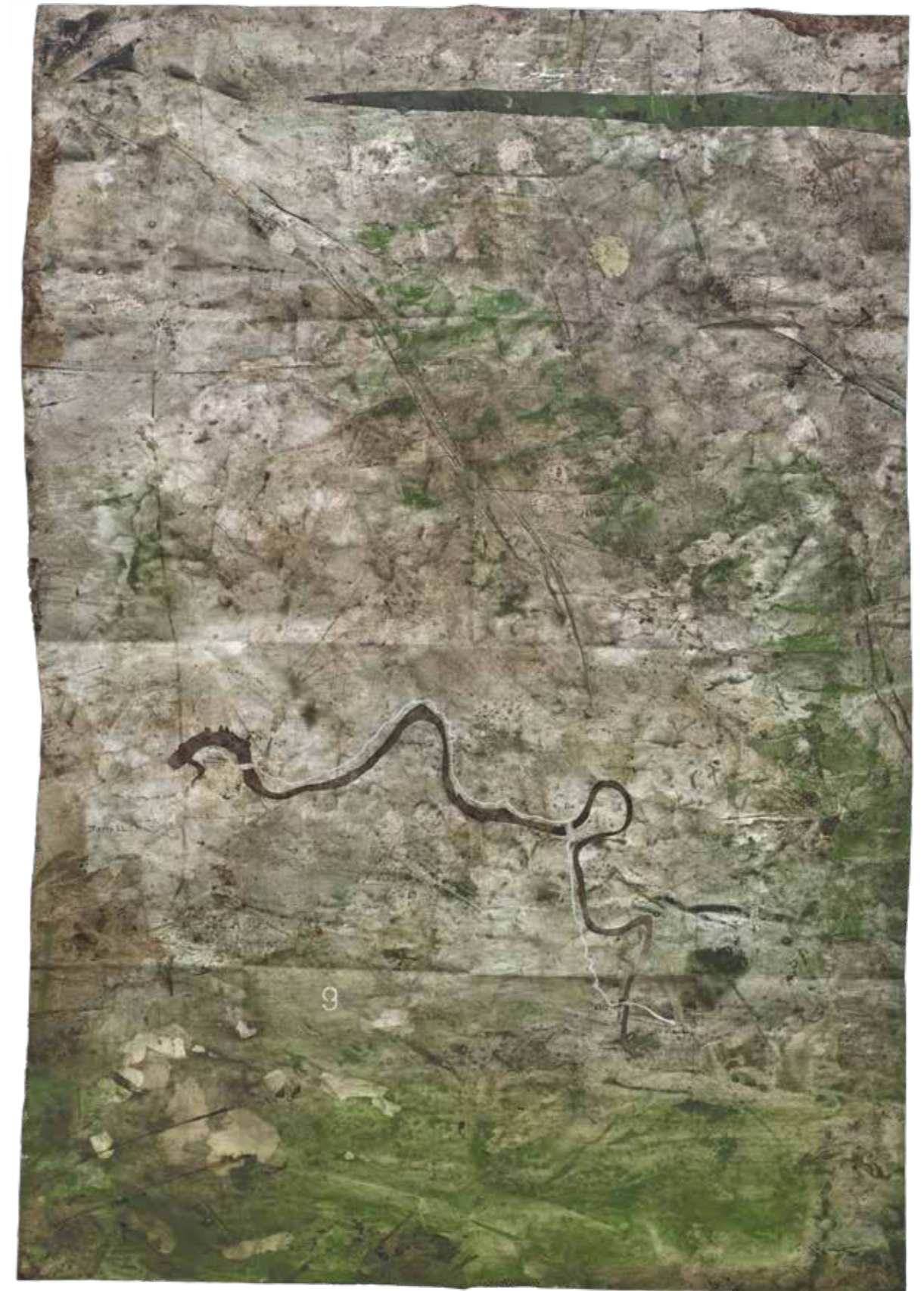

Hem entrat a Sebes¹¹ acompanyats pel so mecànic de l'Ercros¹², mentre el foc sinistre de Corbera ofuscava el sol i el silenci irreal de la reserva.

¹⁰ A Flix, l'Àlex ens guia pel refugi antiaeri núm. 1, reconvertit en museu sobre els bombardejos del 37. Flix va ser el primer municipi de Catalunya que va rebre els atacs dels avions sobre població civil. Va ser la matinada del 23 al 24 de febrer del 1937 per part de l'aviació feixista italiana.

¹¹ Reserva Natural de Sebes.

¹² Més de 700.000 metres cúbics de residus tòxics abocats al riu Ebre per Erkimia, del grup Ercros, s'acumulen al llit de l'embassament que hi ha al davant de la població tarragonina de Flix. Durant dècades, l'empresa ha abocat tota mena de contaminants, però l'extracció d'aquest llot contaminat, que no conclourà fins al 2010, es costejarà amb l'erari públic. ECOLOGISTAS EN ACCIÓN (2006). «Contaminación en Flix». A: *Revista Ecologista* (47) [en línia] <<https://www.ecologistasenaccion.org/18233/contaminacion-en-flix/>> [Consulta: 10 d'abril del 2023].

(17 de juny. Càmping Riba-roja → Càmping Port Massaluca)

Sono già molti i giorni di cammino. Gli zaini in spalla portano il peso dell'oblio, a tratti insopportabile. Le prime piaghe, le spalle doloranti, la pelle bruciata. Il mio passo scava un solco nella terra, una ferita profonda sino alle viscere del tempo. Passo da un lato all'altro del fiume, come se stessi cucendolo nel tentativo di tenere assieme le due frange di terra. Il rivale sta su entrambe le rive consumando i suoi proiettili all'infinito. Riva, rivale... il rivale è su entrambe le rive ed io cammino da una all'altra, attraversando ponti in rovina, incurante delle figure sbiadite che si muovono agitate con lo sguardo nel vuoto e la bocca amara.

Ja són molts dies de camí. Les motxilles porten el pes de l'oblit, a vegades insuportable. Les primeres nafres, espatlles adolorides, pell cremada. El meu pas cava un solc en la terra, una profunda ferida fins a les entranyes del temps. Passo d'un costat del riu a l'altre, com si l'estigués cosint en un intent de mantenir juntes les dues franges de terra. El rival està en totes dues ribes consumint les seves bales sense parar. Riba, rival... el rival està en totes dues ribes i jo camino de l'una a l'altra, travessant ponts en ruïnes, sense fer cas de les figures descolorides que es mouen agitades amb la mirada perduda i les boques amargues.

(18 de juny. Faió)

El territori es desplegava sota els nostres passos. El llegíem caminant, reconstruint en temps real la ruïnosa entrada d'Espanya a la modernitat.

Sequere és un fresc d'oralitat i vestigi, de paraules i empremtes.

Faió va quedar inundat el 1967 per la construcció de la presa de Riba-roja. Segons la Viquipèdia, el terme «Fayón» apareix per primera vegada el 1219 i prové de l'àrab, Ḥayyūn, Fayún, nom de persona, possiblement amazic egipci.¹³

Per obligar la gent a anar-se'n, el poble es va inundar sense previ avís, quan encara s'estaven negociant els convenis d'expropiació amb l'ENHER i sense haver arribat a un acord sobre les indemnitzacions.¹⁴

Van canviar un patrimoni de la humanitat construït durant segles (de forma natural, pel construir-se harmònic de la relació entre ésser humà i naturalesa¹⁵) per un grapat de maons sense passat i una muntanya de deutes, ja que els nous habitatges eren deu vegades més cars que el preu del sòl expropiat.¹⁶

¹³ *Wikipedia*. La enciclopedia libre. Entrada «Fayón» (2022, 24 de novembre) [en línia] <<https://es.wikipedia.org/w/index.php?title=Fay%C3%B3n&oldid=147540948>> [Consulta: 16 de març del 2023, 17.20].

¹⁴ Zapater, P. (s.d.). «Fayón: 50 años de una historia sumergida». *Heraldo de Aragón* [en línia] <<https://www.heraldo.es/especiales/fayon-50-anos-de-una-historia-sumergida/>> [Consulta: 16 de març del 2023, 18.15].

¹⁵ Foster, J. B. (2013). «Marx y la fractura en el metabolismo universal de la naturaleza» (Francisco T. Sobrino, trad.) *Monthly Review*, 65(7) [en línia] <<https://www.herramienta.com.ar/marx-y-la-fractura-en-el-metabolismo-universal-de-la-naturaleza>> [Consulta: 16 de març del 2023]

¹⁶ Pérez Beriain, E. (2017, agost 21). «Roberto Cabistany: "50 años después sigue habiendo una deuda con Fayón"». *Heraldo de Aragón* [en línia] <<https://www.heraldo.es/noticias/aragon/zaragoza/2017/08/21/roberto-cabistany-anos-despues-sigue-habiendo-una-deuda-con-fayon-1192723-2261126.html>> [Consulta: 17 d'abril del 2023].

(19 de juny. Càmping Port Massaluca → Mequinensa)

L'incendi de Nonasp ens ha obligat a canviar de plans. Abandonem la terra en flames i pugem cap a Mequinensa en barca. Acompanyats per l'Ivan, hem visitat les ruïnes de l'antic túnel ferroviari, de l'antiga cimitera de Portland del Ebro i les del Faió vell.

Malgrat l'oposició social, *Miknasa az Zaytun*¹⁷ –Mequinensa– es va desallotjar el 1969 per donar pas a la inundació de l'embassament de Riba-roja. Contra tot pronòstic, només una petita part del poble va quedar submergida sota l'aigua: Mequinensa, encarada al pantà, es va quedar orgullosa mirant cap al sud. Tanmateix, el poble es va anar enderrocant de forma gradual per impedir l'ocupació per part dels antics veïns que havien estat desallotjats, entre els quals quatre mossens que s'havien tancat a les dependències parroquials.

El poble nou és una urbanització sense ànima, de carrers que no tenen nom sinó lletra: la perruqueria Gemma és al carrer B, la fleca Antonio és a la plaça L. Van demolir un poble d'origen amazic i hi van aixecar una urbanització per a pescadors estrangers. Han venut la terra, però no el terreny, la cultura.

«–Mira, a Catalunya és préssec i aquí hi ha un poble... jo què sé, per exemple a Faió és préssec; a Ronás o Maella és prisquilla i la mateixa fruita a Mequinensa és aubergi.

–Aubergi?

–Aubergi.

–I l'albergínia com es diu?

–Aubergina. Aubergina i aubergi. I a Fraga és mullaero.

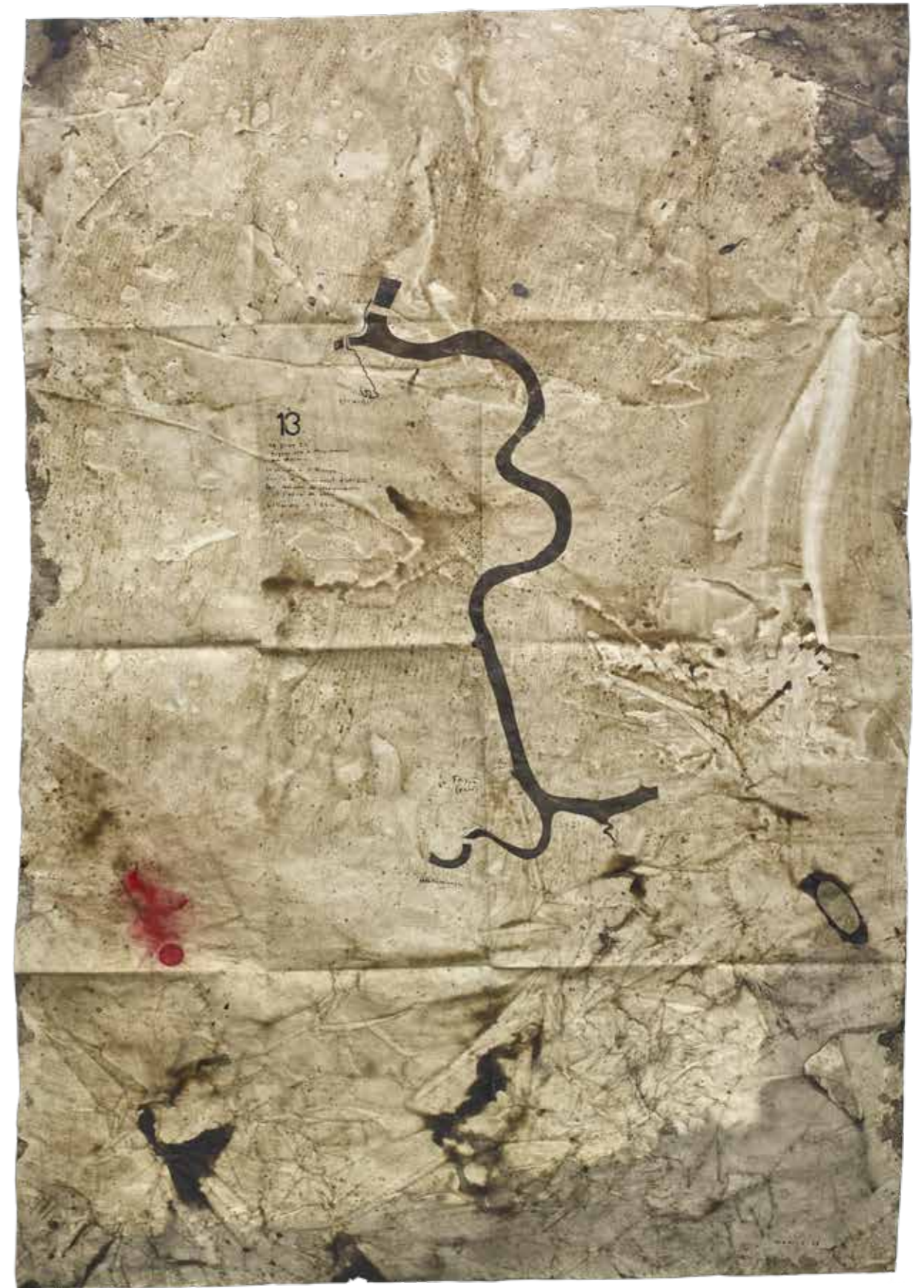
–Mullaero.

–Lo préssec a Fraga és mullaero. No sé si perquè mulla molt, segon quin tipus... I aquí, aubergi, no sé per què. La mateixa fruita, en 30 quilòmetres, la diguem de quatre o cinc maneres. A Mequinensa és aubergi, a Torrent és préssec...

–La Franja...

–Sí... una frontera. Tu puguis estar a Casp que parlas castellà i a Maella, que és a 20 km, parlen català; bueno, parlen com naltres. Aquí n'hi ha un poble que es diu Zaidín, està al Río Cinca, i aquí està Ballobar. A Saidí parlen com a naltres i a Ballobar parlen castellà. I si no fos pel riu, estan a 4 quilòmetres un poble de l'altre.»

¹⁷ Ajuntament de Mequinensa (s.d.). «Historia de Mequinensa» [en línia] <<https://www.mequinensa.com/historia>> [Consulta: 16 de març del 2023, 19.06]

(20 de juny. Mequinensa → Seròs)

Sortim de Mequinensa el 20 de juny i voregem l'aiguabarreig Segre-Cinca fins a Seròs. Deixem l'Ebre en el seu recorregut per Aragó i tornem a Catalunya. Avui mateix comencem el Segre, moment que és principi i fi.

La nostra llengua és un aiguabarreig.

(21 de juny. Seròs → Alcarràs)

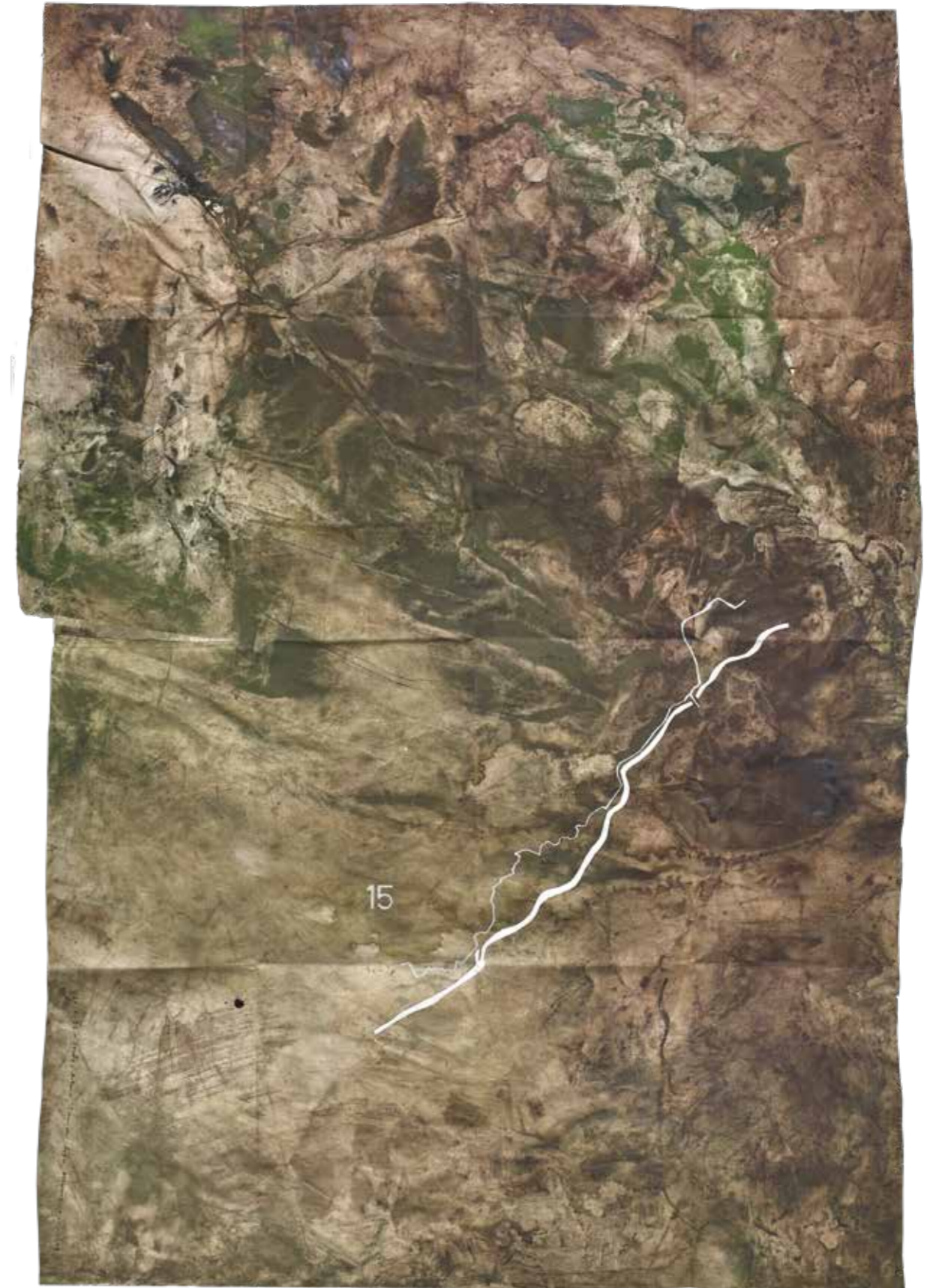
El caminant carrega amb la història de la humanitat i va cap als orígens del temps. Què pretén el caminant? Conèixer? Revelar?

«Si poguessis entregar al teu tu, encara infant, la memòria del teu trajecte, la totalitat de la teva existència, què voldries dir-te?»

*El paisatge canviant.
El d'ahir
cremat per les bombes.
El d'ara,
d'arbres sense memòria,
cremat una altra vegada
pel foc del progrés.*

Regenerar

*L'ara com a conseqüència - directa
- viva i sapient - del passat. perquè
hi hagi memòria, col·lectiva -*

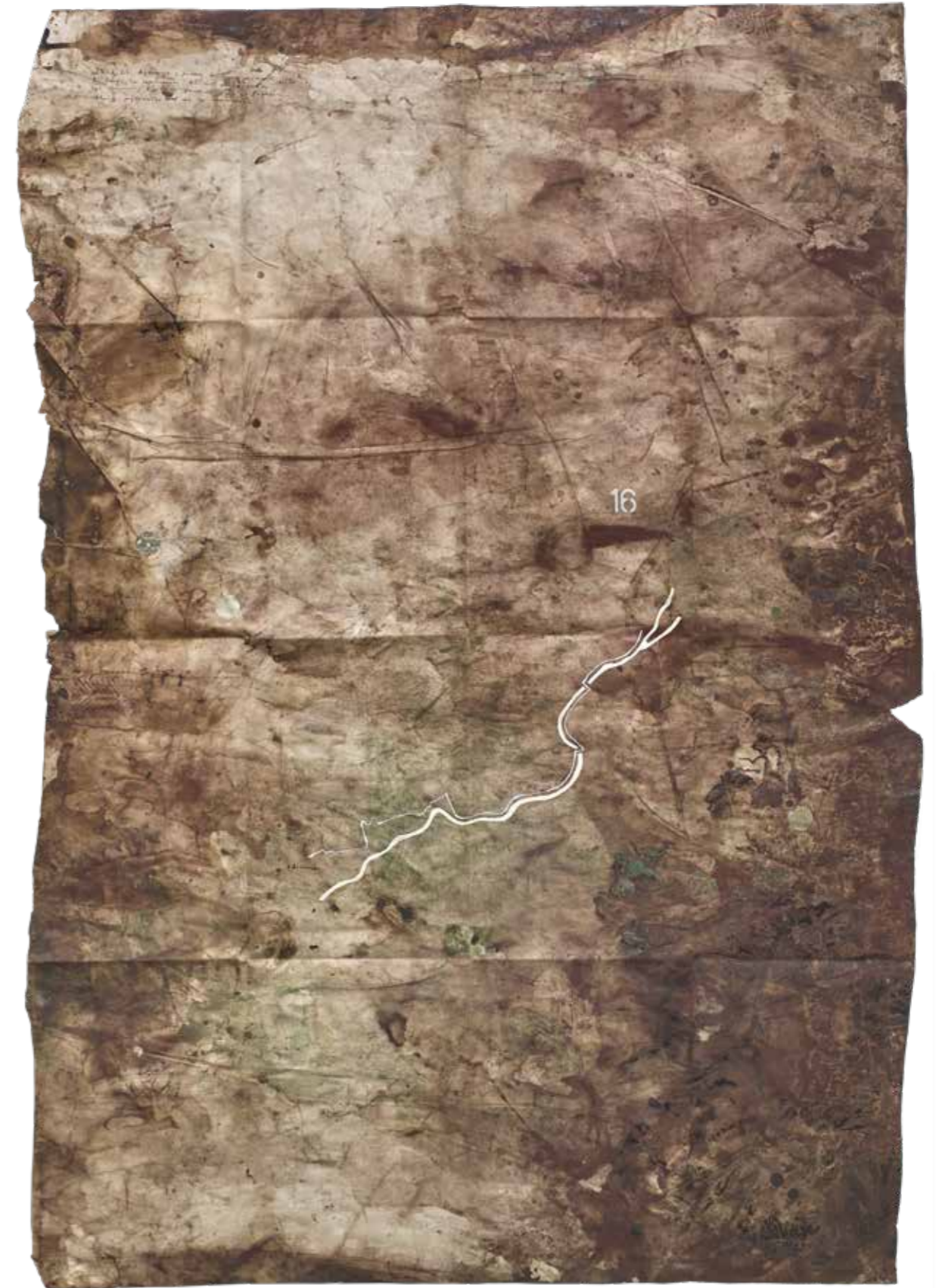

(22 de juny. Alcarràs → Lleida)

El Luis anava arrossegant els peus sota un sol despietat, caminant lentament recolzat al bastó. Amb 92 anys, encara camina molt. Quan competia, arribava a fer vint quilòmetres al dia; ara es limita a anar i tornar pel camí de la depuradora. Tancat a casa pel confinament pandèmic del 2020, s'entrenava pujant i baixant escales. Va començar amb cinc-cents esglaons i va acabar amb dos mil cinc-cents.

El Luis tocava el violí, però el van obligar a competir. Va ser internacional de 5.000 metres per a Catalunya i després per a Espanya. Durant la guerra, la família estava dividida: els pares d'un costat, i ell i els avis de l'altre. Originari de Manzanares, va arribar a Lleida als anys quaranta, quan tenia 13 anys. Era època de racionament i davant la manca de pa, va proposar al pare que li comprés una bici per anar a buscar-ne als pobles de la vora i vendre'l als veïns. El pare li va comprar la bicicleta, una d'adults, que pesava molt i que tenia un manillar gegant sobre el qual podia acomodar bé el sac de pa. La iniciativa va tenir un gran èxit: el Luis acabava venent-lo tot i reservava per a la família tot el pa que necessitava.

A les Terres fermes -

Topònims Segre

Hauria de fixar-me en els afluents del Segre per a una futura obra.

Per la dreta: rec dels Collets, rec dels clots, rec del Montareu, rec de la Callella, rec del Pastoret, rec dels torrents, torrent dels Andius, rec de Baell, torrent de la Menua, rec de l'Angust, rec de l'Estaüja, El Reür, riu d'Aravó, o de Querol, El Rigal, torrent dels Estanys, rec de la Devesa de Niula, riu de Ger, torrent Gros, torrent dels Bous, riu Duran, torrent de la Farga Vella, torrent de Codolet, torrent d'Uldebou, torrent d'Anes, torrent de la Banya, torrent de la Casot, torrent de Narvils, riu de la Llosa, riu de la Canya, riu d'Arànsar, torrent de Sant Feliu, torrent de la Manxa, torrent de Sant Joan, torrent de Roca Torta, torrent de Tintipera, torrent de Renoval, torrent de Maltroc, barranc de Castellnou, torrent de l'Inglada, torrent de la Vall, Canal de la Figuera, riu de Bescaran, torrent de les Arenes, torrent de les Carboneres, barranc de l'Ossa, torrent de les Collades, torrent de Leucata, torrent de la Morera, La Valira, torrent de la Mare de Déu de la Trobada, riu d'Aravell, llau de Casa, llau de Sentegosa, barranc de l'Oliva, riu de la Guàrdia, torrent de l'Enraïador, barranc de Fontanella, riu de Cabó, riu de Fontanet, barranc del Vilarenc, riu de Sallent, riu de Maçana, torrent de la Selva d'Aubenç, barranc del Boter, barranc de Remolins, barranc de Correrola, torrent de Solans, torrent de les Caubes, torrent de Rombau, rasa de Masquera, rasa dels Escampollers, rasa de les Canals, rasa de Nerola, torrent de Peramola, torrent Salat, rasa del Josepó, rasa de Cosconera, rasa dels Masos, rasa de la Pastera, rasa de la Canal, rasa de Campabadal, barranc de la Bastida, barranc de Vilamallans, clot de la Font de l'Omer, clot dels Abellerols, El Rialb, el riu Boix, la Noguera Pallaresa, el riu de Farfanya, la Noguera Ribagorçana, el Noguerola, el Cinca. Per l'esquerra: rec de Coma Dolça, rec de la Mata Fosca, rec de Font Tarlit, rec de Montcald, torrent Negre, rec de Vedrinyans, la ribera d'Er, rec de la Verneda, rec de Nervols, la Vanera, o Llavanera, torrent d'Urtx, la ribera d'Alp, torrent de la Fou de Bor, el riu de l'Inglà, torrent de Pi, torrent de Ridolaina, el riu de Bastanist, el riu de Cerc, el riu de Tost, el riu de la Vansa, el riu de Perles, la ribera Salada, la riera de Madrona, el Llobregós, el Sió, el riu Corb, la clamor de les Canals, el riu Femosa, el riu de Set, riu Ondara, riu Cercavins.

(25 de juny. Lleida → Vilanova de la Barca)

Feia hores que el grup pujava per la riba esquerra del riu travessant en silenci una extensió interminable de cultius. En una aturada per descansar als peus d'una creu de terme, el Rubèn trenca el silenci: «Sabeu que els xiprers s'utilitzaven com a element de senyalització? L'existència d'un únic arbre de xiprer vora una edificació solitària servia com a indicació per als viatgers que hi podien trobar aigua. Si hi havia dos xiprers, volia dir que s'hi podia obtenir menjar, i la presència de tres o més arbres indicava que l'indret era un punt de trobada amb allotjament.»¹⁸ A propòsit dels senyals, la creu de terme anuncia l'ermita de Granyena a uns vint minuts de camí. Una església barroca d'origen medieval que va ser ermita i, encara abans, mesquita. Una marededeu negra domina l'església: és la Verge Maria de Granyena, patrona d'Alcoletge.

¹⁸ Caballero Leonarte, F. (2016). «El lenguaje de los cipreses». Blogspot.com [en línia] <<https://ojetrocha.blogspot.com/2016/01/el-lenguaje-de-los-cipreses.html>>. [Consulta: 12 d'abril del 2023].
Roma i Casanovas, F. (2000). «La simbologia del xiprer a Catalunya» [en línia]. <<http://hozir.org/la-simbologia-del-xiprer-a-catalunya-francesc-roma-i-casanovas.html>> [Consulta: 12 d'abril del 2023].

(26 de juny. Vilanova de la Barca → Balaguer)

Observava els companys repartir el ranxo al pati del camp. Celles arrufades, mirades greus, ningú somreia. Va passar les poques fotos del destacament i d'aquells homes només en va trobar esquenes doblegades i pells cremades.¹⁹ Va tornar a col·locar les fotos a les vitrines mentre pensava en les figures anònimes que van edificar el poble i, amb aquest, casa seva, construïda sobre les ruïnes d'aquelles vides derrotades.

Ell no podia viure sinó en la fractura. El seu cos cedia davant l'enfonsament constant de les parets que potser contenien el sentit de culpa del poble sencer. Pedres i ossos, calç i sang, mort i negació.

¹⁹ Com a conseqüència de l'ofensiva republicana l'agost del 1978, el 75% dels edificis del poble van quedar destruïts, per la qual cosa la població va ser adoptada pel Caudillo el dia 21 d'octubre del 1939 i inclosa als projectes de reconstrucció que va dur a terme la Direcció General de Regions Devastades. El maig del 1940, va començar la construcció del poble nou per part dels Destacaments Penals, formats per presoners de guerra i represaliats polítics. El destacament de Vilanova de la Barca comptava amb 225 penats. Les primeres cases es van entregar l'any 1944, sense haver acabat els equipaments socials que la població necessitava.

GONZÁLEZ, et al. (2014). *La reconstrucció de Vilanova de la Barca*. Espais de Memòria de Vilanova de la Barca [en línia] <<http://www.emvb.cat/es/regions-devastades>> [Consulta: 9 d'abril del 2023].

(27 de juny. Balaguer → Camarasa)

*En una extensió de camps
de pedres i trinxeres
ens oprimeix l'eco
de biberons trencant-se.²⁰
Mirades enardides
desconcertades, segur;
eren tres-cents i estaven morts.²¹*

²⁰ «Vinga nois que això ens ho menjarem com si fos un "merengue".»

Aquestes foren les paraules, segons la memòria dels soldats que van lluitar al Merengue, amb les quals un oficial republicà els arengà abans d'iniciar l'atac sobre aquesta estratègica cota, molt ben defensada per les tropes franquistes del V Cos d'Exèrcit d'Aragó del general Moscardó.

Entre els dies 22 i 28 de maig de 1938, forces de la 27a Divisió del XVIII Cos d'Exèrcit de la República inicien una ofensiva per expulsar els franquistes del cap de pont de Balaguer. L'ofensiva republicana fou un fracàs total, no s'aconseguí cap dels objectius proposats. Foren set dies de lluita ferotge, amb moltes baixes en ambdós bàndols. Molts dels caiguts republicans eren «biberons», nois de 17 i 18 anys que havien estat allistats només dos mesos abans de l'ofensiva. L'escassa preparació militar els convertí en els candidats perfectes per a una mort segura. Algun dia es van arribar a comptabilitzar fins a 300 morts. El front quedà estabilitzat fins al 28 de desembre de 1938, quan les tropes franquistes trencaren la línia de defensa republicana des del Merengue en direcció a Cubells, per avançar posteriorment cap a l'interior de Catalunya. *Memorial Democràtic* (2021) Cartells d'informació a El Merengue.

²¹ Vers inspirat en *L'espigadora de Sapri*, un poema de Luigi Mercantini sobre l'expedició fallida de Sapri de Carlo Pisacane (1857) que pretenia desencadenar una revolució antiborbònica al regne de les Dues Sicílies.

(28 i 29 de juny. Camarasa → Artesa de Segre)

Caminava riu amunt per la vora esquerra, lent i prudent. Pensatiu, em preguntava sobre el present d'aquesta terra, ja que tot el que hi anàvem trobant semblaven ruïnes de diferents passats apilats darrere nostre. Quin és el nostre present? Què hi ha de viu en les ruïnes? Sense el passat com a testimoni, què ens quedaria? Granges industrials porcines, una trilladora, dos tractors, un grapat de cotxes, unes quantes masies... un territori fet a mida de la màquina, funcional a la producció i a l'extracció, en què no sembla tenir-se en compte la presència del cos del caminant.

Allà hi ha aquell home a mig camí entre la bèstia i el sant, evocant i regalant imatges als déus. La mirada és una arma que difícilment utilitzarà. Seva és la imatge dels sis braços: per a alguns, una fulla; per a d'altres, símbol de riquesa i prosperitat.

(30 de juny. Artesa de Segre → Ponts)

«Los muertos hablan, los muertos vuelven para hablar con los vivos.²²»

La Peixera està abandonada. Sembla que en algun moment s'hi van començar obres de renovació que no van acabar-se mai. L'edifici, malgrat tot, segueix impecable. Sense senyals de vandalisme, sense profanació. És un lloc temut o respectat? La Peixera és un lloc amagat, una presència incòmoda, un cementiri ignorat.

Che gli dico a quest'uomo dinoccolato, dall'uniforme cachi e dagli arti distorti? Il gomito vicino al fianco, la mano sinistra piegata vicino al cuore, il braccio destro lasciato cadere lungo il corpo. L'uniforme è sporca, ma non troppo. L'uomo con gli occhi sbarrati mi chiede che giorno è, quando siamo. Sa benissimo dove si trova, perché qui è caduto, 84 anni fa.

Che gli dico a quest'uomo dagli occhi sbarrati e dalla bocca piegata in una smorfia di disgusto? Come gli dico che ha perso, che abbiamo perso tutti, pure io, camminante tra le rovine? Come posso dirgli che la guerra è persa e che i morti ancora non hanno lasciato questo luogo? Posso dirgli forse che è morto invano? Che hanno perso, che abbiamo perso e continuiamo a perdere ma che sempre ci sarà qualcuno che, grazie a lui, sarà pronto per lottare di nuovo?

Què li dic, a aquest home desmanegat, amb l'uniforme caqui i els membres torçuts? El colze a prop del costat, la mà esquerra doblegada a prop del cor, el braç dret caigut vora el cos. L'uniforme està brut, però no gaire. Amb la mirada buida, mirant sense veure-hi, l'home em pregunta quin dia és, quin dia som. Sap molt bé on és, perquè va caure aquí fa 84 anys.

Què li puc dir, a aquest home amb els ulls ben oberts i la boca torta fent una ganyota de disgust? Com li dic que ha perdut, que tots hem perdut –jo també–, caminant entre les ruïnes? Com puc dir-li que la guerra està perduda i que els morts encara no se n'han anat d'aquest indret? Puc dir-li que va morir en va? Que han perdut, que hem perdut i seguim perdent però que sempre hi haurà algú que, gràcies a ell, estarà preparat per tornar a lluitar?

El vencedor s'endú els seus morts amb ell. El perdedor queda abandonat a les mosques al camp de batalla. Més tard, vindran els veïns a enterrar els cossos a les trinxeres excavades per algú com ells. Van morir per recordar-nos que es pot lluitar i morir per la llibertat. En va serà quan ja no ho sàpiga ningú.

²² García Montero, L. (juliol-agost 2016). «Literatura y Guerra Civil». *Cuadernos Hispanoamericanos*, 793-794.

(1 de juliol. Ponts → Tiurana)

Tiurana, «El poble s'han venut, la història i les arrels s'han perdut».²³

*Nel silenzio preromanico
di Sant Ermengol,
osservo la luna
avvicinare il sole
sul serrat de la Pedra.
Nell'acqua increspata
Tiurana antico imbrunisce²⁴.*

*En el silenci preromànic
de Sant Ermengol,
observo la lluna
reemplaçar el sol
sobre el serrat de la Pedra.
En l'aigua encrespada
l'antiga Tiurana enfosqueix.*

²³ Grafit en un edifici del poble antic de Tiurana, ara submergit.

Ortega, E. (2012, octubre 21). «Tiurana, la voluntat de renèixer». Blogspot.com [en línia] <<http://muntanyesencantades.blogspot.com/2012/10/tiurana-la-voluntat-de-reneixer.html>>. [Consulta: 15 d'abril del 2023].

²⁴ L'antiga Tiurana es va inundar el 2000 amb la creació de l'embassament de Rialb. Era un poble petit, amb molta història d'ofici i ruralitat. Ara és sota l'aigua. En el seu dia, van traslladar diversos elements històrics del poble antic, pedra per pedra: la font, uns pòrtics, un sarcòfag, la façana de l'ermita... La nova ubicació del poble és on hi ha la vella ermita, que ara és l'església del poble.

(3 i 4 de juliol. Oliana)

«Pregunteu-ho si no a la gent d'Oliana, de Nargó o de la Baells, que van haver de perdre terres i cases per fer els pantans que proveeixen d'aigua els habitants de les grans ciutats, reguen els erms de les terres més feréstegues del país i fan un xic d'electricitat, encara que aquí cada dos per tres el llum s'apagui.²⁵»

La sequera al pantà de Rialb (2 de juliol de 2022).

No hi ha ningú. Els camps estan buits, les senderes estan buides, els carrers estan buits. Només aquest italià, caminant en el desert. Intentant reparar la memòria del seu poble.

L'uomo cammina da settimane, o forse da anni. Potrebbero essere anni, quelli camminati da quest'uomo, potrebbero pure essere decenni, o secoli. Nel suo avanzare l'uomo raccoglie il tempo, raccoglie chilometri di tempo e prosegue accompagnato dalla solitudine. Solitudine... in italiano manca la sfumatura; pensando in spagnolo, si tratta più di solitud che di soledad. Comunque, la solitudine lo accompagna ormai da tempo. Quasi non ricorda il suo ultimo incontro. Era la giovane donna con il vestito bianco a piccoli fiori, fuggendo tra le lacrime? L'uomo anziano accompagnato dal suo asino? O forse il servo berbero? Il tempo è confuso e ancor più lo spazio. Ha perso gli ultimi riferimenti, i boschi di pino hanno riempito l'orizzonte per giorni, invadendo il ricordo delle paludi, dei cammini in terra battuta, dei frutteti in fiore, delle grotte umide o dei campi appena falciati. Ma dov'è dove? In che zona della sua esistenza si trovano questi territori decorati dal suo camminare?

In quel suo incedere solitario può essere che in qualche momento appaia qualcuno sul suo cammino. Come quella volta che apparve un gruppuscolo di soldati dal quale dovette nascondersi, prudentemente. Potrebbe ora apparire un soldato o magari un guerrigliero perso nei meandri del tempo, in cerca della sua fine.

²⁵ Pont, C. (2011) «Tapaboques de burell». Cadi-Pedraforca, núm. 10. Gavarres

Aquest home camina des de fa setmanes, potser anys. Podrien ser anys, els que ha caminat aquest home; podrien ser fins i tot dècades, o segles. Mentre avança, l'home acumula temps, acumula quilòmetres de temps i segueix caminant acompanyat per la soledat. En realitat, es tracta més de solitud que de soledat; la solitud l'acompanya des de fa temps. Tot just recorda la seva última trobada. Era amb la jove del vestit blanc de floretes que va fugir entre llàgrimes? L'ancià acompanyat del seu ase? O potser el servent amazic? El temps es confon i l'espai, encara més. Ha perdut les darreres referències. Les pinedes han omplert l'horitzó durant dies i han envaït el record de pantans, camins de terra, hortes florides, coves humides o camps acabats de segar. Però on és on? En quines zones de la seva existència es troben aquests territoris brodats pel seu caminar? En el seu caminar solitari, podria aparèixer algú en el trajecte. Com aquella vegada que es va creuar un petit grup de soldats dels quals es va haver d'amagar prudentment. Ara podria ser un soldat, o potser un guerriller perdut en els meandres del temps cercant la seva fi.

*El camina és la unitat bàsica
de l'existència*

L'estratificació del camí.
El temps del caminant és un no-temps
i el lloc és un no-lloc? L'esdevenir, l'etern present.

(5 de juliol. Oliana → Serra d'Aubenc)

Pujant la costa, l'ànima es va sentir alleujada. A les muntanyes, les ruïnes de la història semblava que quedaven lluny. Amb el trànsit del caminar, les dimensions del temps s'anaven transformant, el viatge seguia ràpid i intens i les voltes de l'àguila s'estretien cada vegada més.

No lluny, en el gesticular de les branques, tres grans alzines parlen en silenci la llengua de les fulles.

(6 de juliol. Serra d'Aubenç → Organyà)

«La pèrdua de les terres d'horta de Coll de Nargó va ser potser el principal perjudici de l'obra del pantà [d'Oliana]. Però Coll de Nargó també va veure com el Segre, que tantes vegades havia servit per baixar els raigs de fusta fins a l'Ebre, quedava entollat i raigs i raiers de Nargó havien de plegar l'activitat. Val a dir que la ribera de la Noguera Pallaresa ja havia vist desaparèixer trenta anys abans els raiers, amb la construcció de les preses de Talarn i de Camarasa, a mitjan anys vint. La presa d'Oliana va acabar de donar el cop de gràcia als raiers del Segre.²⁶»

²⁶ Pasques i Canut, J. (2011). «El pantà d'Oliana». *Cadí-Pedraforca*, núm. 10. Gavarres.

(7 de juliol. Organyà → El Pla de Sant Tirs)

Cada dia recullo una petita quantitat d'aigua per pintar. La deixo riu amunt l'endemà, per tornar a pintar amb renovada aigua.

*Jo soc el transhumant
el pastor
el viatger
el guerrer i el guerriller
l'exiliat
la trementinaire²⁷
el comerciant
el pelegrí i el pagès.*

*Cap al futur, cap a la font
entre tots i totes
per un nou futur
activem la imaginació*

²⁷ Les trementinaires eren dones originàries de zones de muntanya que es dedicaven a la recol·lecció d'herbes remeieres i olis essencials, l'elaboració de remeis i la comercialització d'aquests productes en masies i pobles de Catalunya al llarg d'unes rutes que eren recorregudes a peu. Aquesta activitat, exercida durant el segle XIX i fins ben entrat el segle XX, permetia uns ingressos a famílies que vivien de l'agricultura i la ramaderia en un context d'autoconsum. Solien fer dos viatges cada any, durant els mesos de menys feina al mas: un a la tardor, del qual retornaven per Nadal, i un altre tan bon punt havien matat el porc i que durava fins a la Pasqua.

Viquipèdia. *l'Enciclopèdia Lliure*. Entrada «trementinaire» (2022, 15 de març) [en línia].
<ca.wikipedia.org/w/index.php?title=Trementinaire&oldid=29692435> [Consulta: 8 de maig del 2022, 14.02].

(8 de juliol. El Pla de Sant Tirs→ La Seu d'Urgell)

«L'àvia va estudiar català durant la II República. L'avi va anar el 38 a la batalla de l'Ebre. En va tornar, però mai va voler parlar del tema. Al poble, durant alguns anys s'hi van quedar militars franquistes per controlar el moviment del maquis. A l'escola no ensenyaven la Guerra Civil perquè "cosa recent" [principi dels noranta] i perquè hi ha famílies que es van trencar en dos bàndols. Un tema encara feridor. En aquella època, hi havia cinquanta grangers; ara només n'hi ha un. Els avis menjaven d'horts, llet i productes de pagès. Ells tenien vaques i mongetes per vendre als veïns o fer intercanvi amb altres productes. Al territori es va produir vi fins a finals del segle XIX; després, amb penes i treballs, van passar de secà a regadiu, i van produir lleties i llegums. Ara produeixen pastura per a vaques i farines. Al segle XIX, hi havia una empresa que es dedicava a fer productes en terracota i ceràmica. També feien terres amb fang cuit per a les cases més riques. Van demolir la fàbrica als anys vint per fer-hi passar la carretera cap a la Seu d'Urgell, que va permetre comunicar els Pirineus amb la resta del món. Abans d'arribar fins aquí, era un autèntic viatge; des d'aleshores, va ser més fàcil arribar-hi. I anar-se'n. La carretera era estreta i estava poblada d'arbres. Era bonic caminar sota l'arbrat, mirant cap a la serra de Gramós. Més tard, amb l'augment del trànsit, per motius de seguretat la van fer més ampla i van talar-ne els arbres. Més cap a Organyà, els revolts eren molt perillosos, sovint hi queien carros i tot. Besavis, avis i pares anaven al riu a banyar-se; ara el riu està abandonat. A prop del poble, hi ha aigües calentes on les dones anaven a rentar la roba. A la plaça major, on ara hi ha el grafit, els avis, encara petits, jugaven a pilota (amb les mans). Després, les generacions següents hi van jugar a futbol. Ara ningú hi juga.»

Rebuda del projecte Sequere a la Seu d'Urgell organitzada per Espai Tartera i El Refugi, amb Alicia Santamaria i Pau Chica.

*De pont en pont
cosim les vores del riu.
Sargir com a acte poètic.
Rivus, ribes, rivals.*

El gest és transformació.

(9 i 10 de juliol. La Seu d'Urgell)

Una visita guiada al Museu Diocesà d'Urgell amb Jordi Camps Sòria, conservador en cap d'àrea medieval al MNAC, dona el tret de sortida a les activitats a la Seu d'Urgell.

El diumenge 10 de juliol, per iniciativa de l'artista Alicia Santamaria, la Seu d'Urgell ens va rebre per celebrar el projecte i filar paraula, memòria històrica, art i psicoanàlisi.

«L'artista està recorrent a peu el riu Segre, des del delta de l'Ebre fins al seu naixement a la Cerdanya, i l'activitat coincidirà amb el seu pas per la Seu. La proposta compta amb una ruta guiada pel centre històric de la ciutat fent memòria de la Guerra Civil, a càrrec de l'historiador Pau Chica, que finalitzarà al carrer dels Canonges i donarà pas a una taula rodona en què participaran Marco Noris, Pau Chica i Celeste Reyna, amb la moderació d'Alicia Santamaria.²⁸»

²⁸ Rebuda del projecte Sequere, de l'artista visual Marco Noris, a la Seu d'Urgell. (2022). RàdioSeu 107.2 FM: Notícies de la Seu d'Urgell, l'Alt Urgell i el Pirineu [en línia] <<https://www.radioseu.cat/agenda/rebuda-del-projecte-sequere-de-lartista-visual-marco-noris-a-la-seu-durgell>> [Consulta: 15 d'abril del 2023].

(11 i 12 de juliol. La Seu d'Urgell → Pont d'Ardaix)

La primera bombeta que s'encén és la de la rectoria. El poble sencer assisteix estupefacte a aquell prodigi que duu llum elèctrica a Arsèguel, el primer poblat en tot l'Alt Urgell que pot presumir de tenir electricitat a totes les cases. Una bombeta per a cada llar, i prou. El rector i el senyor Isern somriuen satisfets. Isern és el fundador de la Fàbrica de Llanes, situada vora el pont d'accés al poble, a baix, al costat del riu. El Miquel és teixidor, fill de teixidors, fills de teixidors i així enrere en el temps fins al segle XVII. La dinamo de la fàbrica gira sense pausa des del 1902, vigilada dia i nit per algun membre de la família Isern. El moviment perpetu de la turbina permet filar durant el dia i il·luminar el poble a la nit. Mai no s'ha aturat, ni tan sols ho farà aquell dia de febrer del 39, quan els republicans dinamitaran el pont durant la retirada.

Caminar, viure i ómnia el territori.

(13 de juliol. Pont d'Ardaix → Bellver de Cerdanya)

*D'un món de plàstic en ruïna
no en quedaran vestigis ni jaciments.
Per a la posteritat, un gran abocador
d'immundícia i marques registrades.*

El caminant ja va ser aquí, en algun moment del temps, caminant i pintant quan els arbres encara no s'havien menjat el quitrà dels carrers. Ja va ser aquí «en aquest lloc mil anys abans o mil anys després. Aquesta pista d'asfalt, de quitrà, totalment escrostonada, clivellada, envaïda per l'herba, com els vestigis d'una antiga civilització. Inútil, en ruïnes... el Partenó, les piràmides, l'autopista, les fàbriques, tot era igual».²⁹

²⁹ Diàleg entre l'Alexandre i la Marie a la pel·lícula *La maman et la putain* de Jean Eustache, 1973.

(14 de juliol. Bellver de Cerdanya → Puigcerdà)

El mur de l'Oblit es va esquerdant?³⁰

Fa temps que l'home camina. És un temps difús en què els camins se sobreposen i les imatges es barregen de forma aleatòria. Podrien ser anys, mesos o potser setmanes. O només són dies? Ell en compta trenta-vuit, però no aconsegueix recordar quan va començar a comptar; ni tan sols recorda quan va ser el dia trenta-set. Ahir? L'any passat? Els records s'acumulen com memòries de viatges passats. La dona ajaguda sota l'arbre en l'horari de la migdiada. L'habitació que fa olor de plàstic, encarada a la carretera comarcal. El petit roure amb una valuosa ombra en pujar a la serra. El bosc cremat en el sinistre capvespre. L'amo del mas i els seus quatre gossos. La taca blava a la pedra a la riba del riu... Està segur d'haver-s'hi aturat en una altra branca del temps, fa uns instants. Ho recorda bé, poden haver passat uns quants minuts, o potser mitja hora. O tal vegada un parell de dies? De tota manera, el caminant satura a la vora del riu a enregistrar el so del fluir del temps. Ja dret, a punt d'aixecar l'equipatge feixuc, una taca blava li crida l'atenció. És una taca blau fosc que domina una pedra rodona a dos passos de l'aigua, una pedra arrodonida de la mida d'una taronja. Ja ha estat aquí, pintant el so del riu, en una altra branca del temps, mil vides enrere, fa uns moments.

Es desvia cap al freixe que l'espera a pocs passos del camí principal. A l'ombra, una taula. Podria ser una taula de pedra col·locada a sota d'un arbre nou segles enrere o una simple taula de plàstic del segle XXI. La taula està bruta, les restes de menjar delaten una presència recent. Aquí ja s'hi ha aturat en una altra branca del temps, ha dinat i ha fet una migdiada. Ha sigut fa uns quants minuts, o potser fa uns dies.

³⁰ El 14 de juliol del 2022, a Espanya es va aprovar la nova Llei de Memòria Democràtica. No anul·la la Llei d'Amnistia i el Pacte de l'Oblit, però és un bon pas per començar a fer justícia.

(15 i 16 de juliol. Puigcerdà)

*«Une petit goutte qui va faire a le grand fleuve... a le grand riviere. Bon courage
(anònim, en el camí)»*

El recorregut no és en el passat viscut, sinó en l'etern esdevenir de l'ara. Aquell indret no és en el record d'una experiència irrepètible, sinó en el present de la seva existència, conquerida pel pas del caminant. El temps s'esdevé sempre, tot s'esdevé ara i sempre. El temps de viure és etern, tot s'esdevé ara i ja s'ha esdevingut tot.

El gest és com una pedra que es llença sobre la superfície del temps. Els anells concèntrics es mouen cap endavant i cap enrere, cap amunt i cap avall. El temps és el fluir del riu. El temps és la quietud d'un llac.

Il fiume come identità non esiste, è un insieme di acque, di affluenti e torrenti. Così siamo noi, l'io non esiste, siamo l'insieme di tutte le acque dell'esistente.

El riu com a identitat no existeix, és un conjunt d'aigües, d'afluents i torrents. Així som nosaltres, el jo no existeix, som el conjunt de totes les aigües de l'existent.

(17 i 20 de juliol. L'entrega)

El 20 de juliol entreguem l'aigua del delta de l'Ebre a la font del Segre, després de quaranta-quatre dies de camí. Amb l'aigua entreguem el que hem viscut i registrat, la memòria del que ha estat, del que hem travessat nosaltres i la mateixa aigua en el recorregut d'anada i tornada. Ha sigut un ritual de reparació i alhora un acte de renovació.

Quan faltaven quatre dies per acabar el recorregut, la Celeste i jo vam sortir de Puigcerdà i vam creuar la frontera per dirigir-nos cap a Llívia, Sallagosa, Llo, Gorges del Segre, refugi de la Culassa i, finalment —al cap de tres dies—, els Clots del Segre. Entre Llívia i Sallagosa es van unir a caminar amb nosaltres l'Albert, la Mireia i el petit Jan. Ens va alegrar caminar un tram del recorregut acompanyats pel nadó i per la força simbòlica i esperançadora dels seus peus diminuts.

Passat Llo, vam canviar de realitat al capvespre pujant les Gorges del Segre, mentre el riu baixava amb energia, cada vegada més jove i estret. La consistència del temps s'anava transformant, el desnivell augmentava i el nostre camí es feia lent i pausat. Entràvem en una altra dimensió, allà on trobaríem la font de la vida espurnejant al sol.

Al capvespre, pujant les gorges cap a la Culassa, els envolta un perfum delicat. És un perfum de senyora. Potser és la llevadora, que és fora de l'escena que ells dos protagonitzen. És un perfum d'una altra realitat, com si estiguessin despertant-se d'un somni. Qui és ella?

El Segre neix xiuxiuejant d'un modest muntijol de pedres en un indret ric de topònims: els Clots del Segre, que són al circ de la Culassa, al vessant nord del cim del Segre, a l'Alta Cerdanya francesa. Encastada a la muntanya, arran de les roques, vam reconèixer la font, ocupada per una comunitat de cavalls reunida al voltant de l'aigua. Durant aquelles vint-i-quatre hores, submergits en un silenci trencat pel so de les esquelles, vam compartir amb els cavalls la prada dels Clots del Segre mentre apreníem a conèixer-nos i a consensuar l'ús de la font.

La Font del Segre és el final del recorregut i, alhora, l'origen de tot. El lloc on tot torna a començar, on el cicle de la vida es genera i regenera eternament, els dos caminants es desfan de la fatiga, de la història i del dolor. Es dirigeixen a la font per fer entrega de l'aigua i donar vida a un nou cicle.

(Una carta com epíleg)_ Barcelona, agost 2022

Benvolguda, benvolgut,

Som el Marco Noris, artista, i la Celeste Reyna, psicoanalista. Ens vam conèixer el passat mes de juny durant el trajecte que vam caminar des del Delta de l'Ebre fins a la Font de Segre.

T'escrivim per a posar-te al dia sobre el projecte, perquè el passat 20 de juliol vam finalitzar la nostra ruta, lliurant l'aigua que vam recollir en el Delta de l'Ebre a la Font del Segre, després de 44 dies de camí. Amb l'aigua de la desembocadura que hem portat amb nosaltres caminant per 750 km, hem entregat el viscut i registrat, la memòria del que va ser, del travessat per nosaltres i per aquesta aigua en el seu recorregut d'anada i tornada.

Cada trobada singular, com el que es va produir amb tu, és va sumar a la nostra travessa i es va anar convertint, a mesura que vam anar avançant, en una vivència col·lectiva en la qual l'aigua es va impregnar simbòlicament de la història del territori a través de les teves narracions en primera persona i de totes les vivències trobades. Amb la memòria de l'aigua, hem entregat tot allò que, actualitzat en la història des del present, ens parla i interpel·la: la guerra, el canvi climàtic, les migracions internes i externes, l'explotació neoliberal del territori, la desaparició de la cultura rural...

En llançar l'aigua impregnada amb la història del territori en el seu interior, hem construït un gest poètic col·lectiu que pretén renovar i transformar el que es repeteix cíclicament en el temps i en la història; un gest que intenta reparar algun segment de la memòria de la humanitat que manté ferides obertes, encara.

Volem compartir amb tu el nostre trajecte dels camins caminats, perquè puguis imaginar per on es van desplaçar les paraules que ens vas entregar en la travessia, paraules que després van ser part del "acte de entrega" i que en llançar l'aigua a la font van prendre nous llits, noves formes, naixent d'altres maneres.

Esperant seguir en contacte, t'anirem informant de l'evolució del projecte i de l'exposició que es realitzarà en el Institut d'Estudis Ilerdencs en el 2023 i que serà el primer resultat d'aquesta travessa en la qual has participat amb els teus passos, les teves paraules, les teves històries.

Aquesta travessa caminant pertany al projecte artístic Sequere de Marco, produït per l'Institut d'Estudis Ilerdencs de Lleida. Si vols saber més, pots consultar la web del projecte aquí: <http://m.noris.link/Sequere>.

Una salutació afectuosa,

Marco i Celeste

translations

Sequere is an artistic project about time and memory, which begins with a symbolic act: collect water at the mouth of the Ebro and the trek upstream to return it to the source of the Segre River, the main tributary of the Ebro. The gaze of the protagonist of this gesture – the artist – and his body traversing space and time, are the instruments to activate a reading of the phenomena of identity construction in the territory; the experiences along the route and the space traversed, with its geography, its place names, its cities and its mountains, become the trigger for a poetic research on historical memory, human relationships and the territory.

The paradox generated by the delivery of the memory of what was - the water from the estuary - to the origin of everything that will be - the spring - thus activates a reflection on history, on the cyclical, the repetition and change. Those waters that do not stop flowing and that the river delivers to the estuary, carry in their movement the memory of their journey, of their tributaries and of the lands crossed, of what has been and will continue to be. The water delivered by the hands of the artist in a vessel made for the event, is a message that condenses the walker's experience and the memory of the river, which with the eternal cycle of its waters represents the irreversible passage of history which, in a Benjaminian sense, is also ruin and oblivion.

The river, as well as the mountain, is not only a geographical place, but a conceptual place that in human history has been used as a vehicle for philosophical and spiritual development. The symbology of the river is ambivalent because it corresponds to the creative force of nature and time. It refers to fertility and the progressive watering of the earth, its current is that of life and that of death. The river flows, it flows in time and space. Its flow is linear and cyclical, it moves and flows constantly, just like the cycle of lives or the idea of time in the first civilizations and in Eastern culture.

Although human life seems to pass linearly like the flow of water or the walking cross crossing, in reality, past, present and future coexist in it. The river, which in Heraclitean doctrine is a symbol of change, will be the place to stage the eternal cycle of things, the eternal return, the infinite repetition of impermanence.

“La Entrega” is a project conceived as a set of actions - acts - where walking is the main engine. The title of the project refers to the double meaning of the word, to deliver and to be delivered, an ambivalence common to artistic practice and walking. The first act of “La Entrega” took place in 2018.

Sequere, an embodiment of memory

By Celeste Reyna

The water from the mouth enters the uroboros vessel surrounded by fishermen who speak well of the act and the journey that will be undertaken upstream to return to the source impregnated with the events of the territory / The cycle begins again until its origin, the Segre / The first steps are transformed in 30km / An old towpath is furrowed by two walkers who are installing another route / The body of time is taking on the consistency of the reverse course of the river / The footsteps think the vehemence of the sun / A horse appears on the border of the towpath and the city / The horse watches us: we humans are the ones who carry the weight of dreams / In Amposta the hospitality of a community awaits the arrival of the pitcher and will join the walk embodying its footprint / It is the first journey of the Sequere project / The first traces impregnated in the water.

“When we walk around the world, what counts is not the head but the feet”

With the listening at their feet and their sight on their roots, an artist and a psychoanalyst begin a journey that will go through territories where memory, history and time will be traversed on foot. The two skirt and embroider the river, threading together

the cracks, the needle holes in the memory. With other bodies –those who join the journey– they are constituting another map of the territory, making other routes exist that were banished by progress, by the effects of climate change, by war wounds, still open.

They read the territory with their feet, from the performativity of the experience, in a retracing of the head and entering the dimension of another walk, one where events take on another corporeality and sensoriality impact on the once lost senses, which emerge in the memory. Remains of what was seen and heard become the raw material of the journey. With Sequere, words that were asleep come back to life. Words found are outlining stories of rival riverbanks and go drop by drop configuring fragments of the history of the territory: progress, the arrival of the train, migrations, the train's farewell, electric light, water cuts, the law of oblivion, the submerged towns, the climatic emergency, the discomforts of the earth and the futures of illusion with a democratic memory.

Thread by thread, the Ebro begins to be traced towards the Segre / The riverbanks are contoured / Bordering the river wasted stories sound / Sketches of other routes / Forgotten paths / Words that needed an outline to stop being stagnant / The body becomes an instrument / Memory becomes embodied.

Uroboros (from the Greek oyrá, tail, borá, food)

Going through a gesture on foot has a certain consistency, a dreamlike “corposity” that allows, as if it were a game, letting one's own voice speak to the water, giving way to a new future. Contributing to the cracking of the silence, one that was marked by a pact –that of Oblivion– and that even today continues to subject the word to exile, allows what remained to be threaded (thread by thread) without being able to be said. In each singular encounter of the path, of the community that accompanied and accompanies this gesture, the words were incorporated into the ouroboros-pitcher created by the artist to contain that flow of eternal return, which does not stop repeating itself, which does not cease to exist and insist identical to itself and always different and that finds a small modification when being walked.

We return the water to the source but on condition of returning it with a small difference: impregnated with memory.

Noris collects water from the river at each stage of the day to paint, the next day he returns it to that same river that is no longer the same and takes another little piece that belongs to another territoriality of the path but to the same river. With each fragment of water he traces a track, in each watercolour he installs a trace, the territory is covered with reminiscences that are inscribing memory.

The project is filled with traces and records in a constant pulsation between memory and oblivion. Walking as an act of reparation is proposed to the territory to mend that hole of trauma that is updated with the constant return and insistence of the real.

The journey of the water that has flowed and returns to the source, is impregnated with the voices and the memory of the territory collected in the 44 days of the journey. Words that adhere to the symbolic act are said to have another destination; words that are protected in a space of saying called Sequere, become part of the memory of water, undoing the foreignness that causes oblivion with a new inscription.

As if this small act nominated Sequere was about, among other things, that awakening from the numbness of oblivion, in a performative act that transcends the artist and the path, blurring the forms to generate questions about time, history, memory and becoming “in emergency”.

Stop the passage of time, cause a suspension, make a reverse path so that each step banishes oblivion. Leap out of the temporal dimension to rewrite –and perhaps inscribe– another trace. Cross the exiled paths without a voice and begin to sew them into a text that walks with the project.

How to assemble the text of the Sequere body, a fabric of multiple dimensions? The writing of the territory is constituting a trace of the language, the letter embodying in word and thread by thread the text is becoming a map.

The artist is ahead of the psychoanalyst, «he is ahead of him» says J. Lacan. In this artistic project that takes root in the wounded earth to repair it, the steps of the artist and psychoanalysis are intertwined in a writing that tries to suture wounded memory and bets on a patched up future.

19 June

Port Massalua Campsite - Mequinenza

The fire in Nonaspe forced us to change our plans. We left the land in flames and went up to Mequinenza by boat. Accompanied by Ivan, we visited the ruins of the old railway tunnel, the old “Portland del Ebro”; cement factory and the old Fayón. Despite social opposition, Miknasa az Zaytun –Mequinensa– was evicted in 1969 to make way for the flooding of the Ribarroja reservoir. Against all odds, only a small part of the town was submerged under water: Mequinenza, leaning out over the reservoir, stood proud looking south. Despite this, the town was gradually demolished to prevent occupation by the former residents who had been evicted, including four priests who had locked themselves in the parish offices.

The new town is an urbanization without a soul, whose streets do not have names, but letters: Gemma’s hairdresser’s is on B street, Antonio’s bakery is on L square.

They demolished a town of Berber origin and in its place they built an urbanization for foreign fishermen. They have sold the ground but not the land, the culture.

20 June

Mequinenza - Seròs

We left Mequinenza on June 20, skirting the confluence Segre-Cinca to Seròs. We leave the Ebro on its journey through Aragon and return to Catalonia. This same day we begin the Segre, a moment that is the beginning and the end.

Our language is a confluence of water

21 June

Seròs - Alcarràs

The walker carries the history of humanity and goes towards the origins of time. What does the walker want? To know? To reveal?

«If you could give yourself, still a child, the memory of your journey, the entirety of your existence, what would you want to tell yourself? »

The changing landscape.

The one from yesterday burned by the bombs.

The one from now,

of trees without memory burned, again

by the fire of progress.

Regenerate

The now as a direct consequence –alive and bleeding– of the past. For there to be memory, transmission is necessary.

22 June

Alcarràs - Lleida

6On les terres fermes (dry land)

Luis was dragging his feet under a merciless sun, walking slowly leaning on his cane. At 92, he still walks a lot; when he competed he managed to do 20 km a day, now he limits himself to going and coming back along the path of the treatment plant. Locked up at home due to the 2020 pandemic lockdown, he trained by going up and down the stairs. He started with 500 steps and ended with 2,500.

Luis played the violin but they forced him to compete. He ran the international 5000 meters for Catalonia and then for Spain. During the war his family was divided: his parents on one side and he and his grandparents on the other. Originally from Manzanares, he arrived in Lleida in the ‘40s, when he was 13 years old. It was a time of rationing and in the absence of bread, he proposed to his father to buy him a bike to go look for it in the nearby towns to sell it to his neighbours. His father bought him a bicycle, an adult one, very heavy, that had a giant handlebar on which he could fit the bag of bread. The initiative was very successful, Luis ended up selling everything, keeping all the bread he needed for his family.

25 June

Lleida - Vilanova de la Barca

The group had been climbing the left bank of the river for hours, silently crossing an endless expanse of crops. Stopped to rest

at the foot of a boundary cross, Rubén breaks the silence”did you know that cypresses were used as signaling elements? The existence of a single cypress tree next to a solitary building served as an indication to travelers that they could find water there. If there were two cypress trees, this meant that food could be obtained, while the presence of three or more trees indicated that the place was a meeting point with accommodation”.²² About signs, the boundary cross announced the Hermitage of Granyena about twenty minutes away. A baroque church of medieval origin that was a hermitage and even before that, a mosque. A black Mother of God dominates the church, it is the Virgin Mary of Granyena, patron saint of Alcoletge.

26 June

Vilanova de la Barca - Balaguer

He watched his companions divide the ranch in the yard by the field. Frowning brows, serious looks, no one was smiling. He passed the few photos of the detachment and of those men he only found bent backs and burned skins.²²He put the photos back in the cabinet, thinking of the anonymous figures who built the town and with it his house, built on the ruins of those defeated lives.

He could not live but in the fracture. His body gave way to the constant collapse of the walls that perhaps contained the sense of guilt of the entire town. Stones and bones, lime and blood, death and denial.

27 June

Balaguer - Camarasa

“Come on guys, we’re going to eat this like it’s a ‘merengue”

These were the words, according to the memory of the soldiers who fought in the Merengue, with which a Republican officer harangued them before starting the attack on this strategic elevation, very well defended by the Francoist troops of General Moscardó’s V Corps of the Army of Aragon.

Between the 22nd and 28th of May 1938, forces of the 27th Division of the XVIII Corps of the Army of the Republic, began an offensive to expel the Francoists from the Balaguer bridgehead. The republican offensive was a total failure, none of the proposed objectives were achieved. It was seven days of fierce fighting, with many casualties on both sides. Many of the Republican casualties were ‘baby bottles’, 17- and 18-year-old boys who had been enlisted just two months before the offensive. Their lack of military training made them perfect candidates for certain death. One day up to 300 deaths were counted. The front was stabilized until December 28, 1938, when Franco’s troops broke the republican defense line from Merengue in the direction of Cubells, to subsequently advance towards the interior of Catalonia. Democratic Memorial. (2021) Information leaflets in El Merengue.

28/29 June

Camarasa - Artesa de Segre

I was walking upriver along the left bank, slow and prudent. Thoughtful, I wondered about the present of this land, since everything we were finding seemed to be ruins from different pasts piling up behind us. What is our present? What is alive in the ruins? Without the past as a witness, what would we have left? Industrial pig farms, a threshing machine, two tractors, a handful of cars, a few country houses... a territory made to measure for the machine, functional to production and extraction, in which the presence of the body of the walker does not seem to be contemplated. There is that man halfway between the beast and the saint, evoking and giving images to the Gods. His gaze is a weapon that he will hardly use. His is the image of the six arms; for some a leaf, for others a symbol of wealth and prosperity.

30 June

Artesa de Segre - Ponts

La Peixera is abandoned. It seems that at some point they started renovation works that were never finished. The building, despite everything, remains impeccable. No signs of vandalism, no desecration. Is it a feared or respected place? La Peixera is a

hidden place, an uncomfortable presence, an ignored cemetery. What do I say to this disjointed man with the khaki uniform and crooked limbs? His elbow close to his side, his left hand folded close to his heart, his right arm slack against his body. The uniform is dirty, but not too much. With an empty look, looking without seeing, the man asks me what day it is, what are we at?. He knows very well where he is, because he fell here 84 years ago.

What can I say to this man with his eyes wide open and his mouth twisted in disgust? How do I tell him that he has lost, that we have all lost, me too, walking among the ruins? How can I tell him that the war is lost and that the dead have not yet left this place? Can I tell him that he died in vain? That they have lost, that we have lost and continue to lose but that there will always be someone who, thanks to him, will be ready to fight again? The victor takes his dead with him. The loser, left to the flies on the battlefield. The neighbours will come later to bury the bodies in the trenches dug by someone like them. They died to remind us that you can fight and die for freedom. It will be in vain when no one knows anymore.

1st July

Ponts - Tiurana

Tiurana, «The town has been sold, history and roots have been lost».

In the pre-Romanesque silence

of Sant Ermengol,

I watch the moon

replace the sun

over the Serrat de la Pedra.

In the rough water

Old Tiurana²⁶ darkens.

3/4 July

Oliana

The drought in the Rialb reservoir (July 2)

There is no one. The fields are empty, the paths are empty, the streets are empty. It’s just the Italian, walking in the desert, trying to repair the memory of his people.

This man has been walking for weeks, maybe years. It could be years, those walked by this man, it could even be decades, or centuries. Advancing, he accumulates time, accumulates kilometres of time and continues walking accompanied by loneliness. Actually, it was more about solitude than loneliness; he’d been accompanied by the loneliness for a long time, he barely remembered the last time he met someone. Was it the young woman in the white dress with the little flowers, running away in tears? The old man accompanied by his donkey? Or maybe the Berber servant? Time is confused and space even more. He has lost his last references. Pine forests have filled the horizon for days, invading the memory of swamps, dirt roads, orchards in bloom, damp caves or recently cut fields. But where is where? In what areas of his existence are these territories embroidered by his walk? In his solitary walk, someone could appear in his path. Like that time he came across a small group of soldiers from whom he had to prudently hide. He could now be a soldier, or perhaps a guerrilla lost in the meanders of time, seeking the end of it. Walking is the basic unit of existence.

5 July

Oliana - Sierra d’Aubenç

Going up the hill, the soul felt relieved. In the mountains the ruins of history seemed to be far away. With the trance of walking, the dimensions of time were transforming, the journey continued fast and intense and the eagle’s turns became narrower.

Not far away, in the gesturing of branches, three large oaks silently speak the language of the leaves. The stratification of walking. Is the walker’s time a non-time and the place a non-place? The event, the eternal present.

July 6

Sierra d’Aubenç - Organyà

La pèrdua de les terres d’horta de Coll de Nargó va ser potser

el principal perjudici de l’obra del pantà [d’Oliana]. Però Coll de Nargó també va veure com el Segre, que tantes vegades havia servit per baixar els rais de fusta fins a l’Ebre, quedava entollat i rais i raiers de Nargó havien de plegar l’activitat. Val a dir que la ribera de la Noguera Pallaresa ja havia vist desaparèixer trenta anys abans els raiers, amb la construcció de les preses de Talam i de Camarasa, a mitjan anys vint. La presa d’Oliana va acabar de donar el cop de gràcia als raiers del Segre.

7 July

Organyà - The Plan of Sant Tirs

Every day I collect a small amount of water to paint. I leave it upstream the next day, to paint again with renewed water.

8 July

El Pla de Sant Tirs - La Seu d’Urgell

The journey is a trance. The walker’s journey is a journey through time.

«Grandmother studied Catalan during the Second Republic. Grandfather went to the Battle of the Ebro in ‘38. He came back, but he never wanted to talk about it. Franco’s military remained in the town for a few years to control the movement of the maquis. At school they didn’t teach the Civil War because “it was a recent thing” [beginning of the ‘90s, n.d.r.] and because there are families that split in two. Still a painful topic. At that time there were 50 farmers, now there is only one. The grandparents ate from orchards, milk and farm products. They had cows and beans to sell to the neighbours or to trade with other products. Wine was produced in the territory until the end of the 19th century, then with great effort they changed from dry land to irrigated land, producing lentils and beans. Now they produce grass for cows and flour. In the 19th century there was one company specialised in making terracotta and ceramic products. They also made terracotta floors for the richest houses. The factory was demolished in the ‘20s to make way for the road to La Seu d’Urgell, which allowed the Pyrenees to communicate with the rest of the world. Before getting to here was a real journey, since then it has been easier to get here. And leave. The road was narrow and wooded. It was nice to walk under the trees, looking towards the Sierra de Gramós. Then, with the increase in traffic, for security reasons they made it wider and cut down the trees. Further towards Organyà, the curves were very dangerous, cars often fell over and everything. Great-grandparents, grandparents and parents used to go to the river to bathe, now the river is abandoned. Near the town there are hot springs where the women used to wash clothes. In the main square, where the graffiti is now, the grandparents, when they were small, played ball (with their hands). Then the following generations played soccer. Now no one plays.»

9/10 July

La Seu d’Urgell

On Sunday, July 19, on the initiative of the artist Alicia Santamaria, La Seu d’Urgell received us to celebrate the project and spin words, historical memory, art and psychoanalysis.

«The artist is walking along the Segre River, from the Ebro Delta to its birth in Cerdanya, and the activity will coincide with his passing through la Seu. The affair includes a guided tour by the historian Pau Chica, of the historic centre of the city remembering the Civil War, which will end in Carrer dels Canonges giving way to a round table in which Marco Noris, Pau Chica and Celeste Reyna will participate, moderated by Alicia Santamaria.»

Sequere project reception at Seu d’Urgell organized by Espai Tartera and El Refugi, with Alicia Santamaria and Pau Chica.

11/12 July

La Seu d’Urgell - Pont d’Ardaix

The first light bulb to be lit is the one in the rectory. The entire town attends stupefied to that prodigy that brings electric light to Arsèguel, the first town in the entire Alt Urgell to be able to boast of having electricity in all the houses. One light bulb per home, no more. The priest and Mr. Isern smile with satisfaction. Isern is the founder of the Wool Factory, located next to the access bridge to the town, down by the river. Miquel is a weaver, son

of weavers, sons of weavers, and so on back in time until the 17th century. The factory’s dynamo has been turning non-stop since 1902, watched over day and night by a member of the Isern family. The perpetual movement of the turbine is enough to spin wool during the day and to give light to the town at night. It has never stopped, it will not even stop on that day in February ‘39, when the Republicans dynamite the bridge during their withdrawal.

13 July

Pont d’Ardaix - Bellver de Cerdanya

Of a world of plastic in ruin

no vestiges or deposits will remain.

For posterity, a big garbage dump

of filth and registered brands.

The walker was already here, at some point in time, walking and painting when the trees had not yet eaten the tar from the streets. He was already here “in this place a thousand years before or a thousand years after. That asphalt track, totally cracked, crumbling, invaded by grass, like the vestiges of an ancient civilization. Useless, in ruins... the Parthenon, the pyramids, the highway, the factories, everything was the same.

14 July

Bellver de Cerdanya - Puigcerdà

Is the wall of Forgetting cracking?

The man has been walking for a long time. It is a diffused time in which the paths overlap and the images are randomly mixed. It could be years, months or perhaps weeks. Or is it just days? He counts 38, but he can’t remember when he started counting, he doesn’t even remember when the 37th was. Yesterday? Last year? Memories accumulate like memories of past trips. The woman lying under the tree during siesta time. The room with the smell of plastic, overlooking the country road. The small oak of valuable shade when climbing the mountains. The burnt forest in the ominous sunset. The owner of the farmers residence and his four dogs. The blue stain on the stone on the river bank... There he is sure that he has stopped in another branch of time, a few moments ago. He remembers it well, it may have been a few minutes, or perhaps half an hour. Or maybe a couple of days? In any case, the walker stops at the river bank to record the sound of the flow of time. Already standing, about to lift his heavy bag, a blue spot catches his attention. It is a dark blue stain that covers a round stone two steps from the water, a round stone the size of an orange. He was already here, painting the sound of the river, in another branch of time, a thousand lives ago, a few moments ago.

Take a detour to the ash tree that awaits you a few steps from the main path. In its shadow, a table. It could be a stone table placed under a tree nine centuries ago, or a simple plastic table from the 21st century. The table is dirty, the remains of food reveal a recent presence. There he already stopped in another branch of time, had lunch and took a nap. It has been a few minutes, or perhaps a few days ago.

On July 14, 2022, the new Democratic Memory Law was approved in Spain. It does not annul the Amnesty Law and the Pact of Forgetting, but it is a good step towards doing justice.

15/16 July

Puigcerdà

(anonymous, on the way)

The journey is not in the lived past, but in the eternal happening of now. That place is not in the memory of an unrepeatable experience, but in the present of its existence, conquered by the passage of the walker. Time always happens, everything happens now and always. The time to live is eternal, everything happens now and everything has already happened.

The gesture is like a stone thrown on the surface of time. The concentric rings move back and forth, up and down. Time is the flow of the river. Time is the stillness of a lake.

The river as an identity does not exist, it is a set of waters, tributaries and streams. This is how we are, the self does not exist, we are the set of all the waters of the existent.

17/20 July

The delivery

On July 20, we delivered the water from the Ebro Delta to the Segre spring, after 44 days on the road. With the water we deliver what we have lived and recorded, the memory of what was, of what we went through and the water itself on its round trip. It was a ritual of repair and at the same time an act of renewal.

Four days from the end of the journey, Celeste and I left Puigcerdà and crossed the border to head towards Llivia, Saillagouse, Llo, Gorges del Segre, La Culassa refuge and finally –three days later– the Clots del Segre . Between Llivia and Saillagouse, Albert, Mireia and little Jan joined us to walk. We were happy to walk a stretch of the route accompanied by the baby and by the symbolic and hopeful strength of his tiny feet.

After Llo, we changed reality at sunset, going up the Gorges del Segre while the river flowed down energetically, getting younger and narrower. The consistency of the weather was changing, the unevenness increased and our path became slow and leisurely. We were entering another dimension, there where we would find the source of life sparkling in the sun.

The Segre is born whispering from a modest mound of stones in a place rich in place names: els Clots del Segre, which are in the Circ de la Culassa, on the northern slope of the peak of the Segre, in French Alta Cerdanya. Embedded in the mountain, flush with the rocks, we recognized the fountain, occupied by a community of horses gathered around the water. During those 24 hours, immersed in a silence broken by the sound of its bells, we shared with the horses the meadow dels Clots del Segre, getting to know each other and to agree on the use of the fountain.

The Font del Segre is the end of the route and at the same time, the origin of everything. There where everything begins again, where the cycle of life is eternally generated and regenerated, the two walkers shed the fatigue, history and pain. They go to the source to deliver the water and give life to a new cycle.

A letter as an epilogue.

Barcelona, August 2022,

Welcome,

We are Marco Noris, artist, and Celeste Reyna, psychoanalyst. We met last June during the journey that we walked from the Delta de l’Ebre to the Font de Segre.

We are writing to update you on the project, because on the 20th of last July we finished our route, delivering the water we collected in the Ebro Delta to La Font del Segre, after 44 days on the road. We took the water from the estuary and brought it with us walking 750 km, we delivered what we lived and recorded, the memory of what was, of what we and this water travelled across on its journey there and back.

Each singular encounter, just like the one that we did with you, was added to our journey and became, as we progressed, a collective experience in which the water was symbolically impregnated with the history of the territory through your first-person narratives and all the experiences encountered. With the memory of water, we have delivered everything that, updated in history from the present, speaks to us and challenges us: war, climate change, internal and external migrations, the neoliberal exploitation of the territory, the disappearance of rural culture...

By delivering the water impregnated with the history of the territory inside, we have built a collective poetic gesture that aims to renew and transform what is repeated cyclically in time and in history; a gesture that tries to repair some segment of humanity’s memory that still keeps wounds open.

We want to share with you our journey of the paths walked, so that you can imagine where on the journey the words that you gave us went, words that later became part of the “delivery act” and that when throwing the water into the source they took on new beds, new forms, being born in other ways.

Hoping to keep in touch, we will inform you of the evolution of the project and the exhibition that will be held at the Institut d’Estudis llerdencs in 2023 and which will be the first result of this journey in which you have participated with your steps, your words, your stories.

This walking cross country belongs to the artistic project Sequere de Marco, produced by the Institut d’Estudis llerdencs

de Lleida. If you want to know more, you can consult the website of the project here: <http://m.noris.link/Sequere>.

Kind regards

Marco and Celeste

LA GÒTICA

